

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Naděžda Andrlíková

PROBLEMATIKA TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY NA DOŽIVOTÍ

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Mgr. Jana Navrátilová, Ph.D.

Katedra: Katedra trestního práva

Datum vypracování práce: únor 2011

„Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.“

V Praze dne.....

Podpis.....

Obsah

1. Úvod.....	1
2. Pojem a účel trestu v českém trestním právu.....	2
2.1 Pojem „trest“.....	2
2.2 Účel trestu	2
2.2.1. Teorie absolutní	3
2.2.2 Teorie relativní.....	3
2.2.3. Teorie smíšené	3
3. Doživotí jako alternativa trestu smrti.....	5
3.1. Trest smrti ve světě	5
3.2. Argumenty pro a proti zachování trestu smrti	6
3.3. Zrušení trestu smrti v ČR.....	6
3.4. Mezinárodní závazky ČR týkající se zákazu trestu smrti	7
3.5. Vliv Evropské unie	8
3.6. Postoj české veřejnosti k trestu smrti.....	8
3.7. Otázka možnosti návratu k trestu smrti v ČR.....	9
3.8. Trest odnětí svobody na doživotí jako vhodná alternativa?	9
3.9. Závěrem	10
4. Historické mezníky trestu odnětí svobody v českých zemích	11
4.1. Překonání teorie odplaty v 2. polovině 18. století	11
4.2. Trestní zákoník z r. 1803	11
4.3. Trestní zákon z r. 1852	12
4.4. Recepční zákon č. 11/1918 Sb. z. a n. a vývoj ve 20. a 30. letech 20. století.....	12
4.5. Doba německé okupace	13
4.6. Poválečná obnova právního pořádku	13
4.7. Trestní zákon z r. 1950	13
4.8. Trestní zákon č. 140/1961 Sb. a zrušení trestu smrti v roce 1990	14
4.9. Závěrem	16
5. Doživotí v systému trestů ČR	17
5.1. Výjimečné tresty	17
5.2. Otázka naplnění základních zásad trestního práva v koncepci doživotního trestu	18
5.2.1. K zásadě nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege.....	18

5.2.2. K zásadě humanismu	19
5.2.3. K zásadě přiměřenosti.....	19
6. Podmínky uložení trestu odnětí svobody na doživotí.....	21
6.1. Základní právní úprava de lege lata.....	21
6.1.1. K podmínce mimořádné závažnosti zločinu (§ 54 odst. 3 písm. a) TZ).....	23
6.1.2. K podmínce nemožnosti nápravy pachatele mírnějším trestem (§ 54 odst. 3 písm. b) TZ)	25
6.2. Zákaz uložení doživotního trestu mladistvým	25
7. Podmíněné propuštění.....	27
8. Snahy o nápravu rozsudku na doživotí.....	31
8.1. Mimořádné opravné prostředky.....	31
8.1.1. Dovolání.....	31
8.1.2. Obnova řízení.....	33
8.1.3. Stížnost pro porušení zákona	34
8.2. Milost, amnestie.....	34
8.3. Ústavní stížnost a stížnost k Evropskému soudu pro lidská práva	35
9. Výkon trestu odnětí svobody na doživotí	36
9.1. Prameny právní úpravy	36
9.2. Úprava výkonu doživotního trestu.....	37
9.2.1. Práva doživotně odsouzených.....	39
9.2.2. Povinnosti doživotně odsouzených.....	41
9.2.3. Typický denní režim doživotního vězně.....	42
9.2.4. Systém vnitřní diferenciacce a rotace odsouzených.....	43
9.3. Závěrem	44
10. Důsledky a účinnost trestu odnětí svobody na doživotí	46
10.1. Programy zacházení.....	46
10.2. Osobnost doživotně odsouzeného pachatele.....	47
10.2.1. Studie Institutu pro kriminologii a sociální prevenci – „Dlouhodobé tresty odnětí svobody“	48
10.3. Důsledky dlouhodobého uvěznění.....	50
10.3.1. Proces prizonizace	50
10.3.2. Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy.....	52
10.3.3. Subjektivně pocíťované problémy odsouzených.....	52
11. Zahraniční srovnání	55
11.1. Slovensko.....	55

11.2. Německo	56
11.3. Velká Británie	57
11.4. Nizozemí	59
11.5. Francie	59
12. Závěry de lege lata a náměty de lege ferenda	61
Seznam zkratek	65
Seznam použité literatury	66
Seznam příloh	69

1. Úvod

„Trest odnětí svobody na doživotí“ – takový je v současnosti nejpřísnější verdikt, který mohou pachatelé trestných činů vylechnout z úst svých soudců. Zločiny, které takto odsouzené osoby spáchaly, nemohou nechat nikoho zcela klidným. Ba právě naopak, vyvolávají silné emoce, strach společnosti z kriminality a četné diskuse o dostatečnosti potrestání těchto pachatelů. Podstatná část historie lidské civilizace je spojena s uplatňováním trestu absolutního – trestu smrti. Ačkoli byl již tento trest ze současné podoby právního řádu České republiky definitivně odstraněn, nejedná se rozhodně o téma, o kterém by se přestávalo diskutovat. Mnoho z těchto diskusí se v současnosti týká právě srovnávání tohoto trestu s trestem doživotním. Neustále se ozývají hlasy volající po znovuzavedení trestu smrti. Mnoho občanů této země není spokojeno s výsledky, které přináší uvěznění pachatelů, byť i uvěznění doživotní. Na druhé straně však nalezneme hlasy volající po zrušení trestu odnětí svobody na doživotí. Tento trest je mnohými humanisticky zaměřenými odborníky považován za příliš krutý a nezřídka je zpochybňována i jeho efektivita (zejména ve smyslu generální prevence).

Téma této práce jsem si vybrala právě z toho důvodu, že jsem chtěla nalézt odpověď na otázku, zda je trest odnětí svobody na doživotí trestem adekvátním. Zda nejde o trest příliš mírný, nebo naopak příliš krutý. Zda jde o trest, který přinese žádoucí výsledky v podobě dlouhodobé převýchovy pachatele, nebo o trest, který jen zbytečně zatěžuje kapsy daňových poplatníků. Odpovědi na tyto otázky samozřejmě nejsou a nemohou být jednoznačné. Nejde navíc vždy jen o otázky právní, ale nezbytnou součástí tématu jsou i aspekty sociologické, psychologické, etické či ekonomické. Mojí snahou bude nastítnit otázky týkající se všech těchto rozličných aspektů a vytvořit tak celek, který by umožnil vytvořit si ucelenou představu o této složité problematice.

Text této práce byl dokončen ke dni 24. 2. 2011 a vychází tudíž z právních předpisů, které jsou k tomuto datu účinné.

2. Pojem a účel trestu v českém trestním právu

2.1 Pojem „trest“

Výchozím pojmem celého trestního práva je právě pojem trestu. Jeho výslovnou definici bychom však v zákoně hledali marně, a proto jeho vymezení zůstalo na teoreticích:

„Trest v českém trestním právu je opatřením státního donucení, ukládaným jménem státu k tomu povolány soudy v trestním řízení, jímž se působí určitá újma za spáchaný trestný čin jeho pachateli; trestem se tak vyslovuje společenské odsouzení činu a jeho pachatele.“¹

Jedním ze základních charakteristických znaků trestu tedy je, že se jím pachatel působí určitá újma. Tato újma by měla směřovat vždy pouze jenom proti pachateli, který trestný čin spáchal². Obsahem této újmy jsou pak určité zásahy do občanských práv pachatele, z nichž za nejzávažnější lze považovat odejmutí svobody. Důležitou podmínkou pro uložení trestu je, že tak lze učinit pouze na základě zákona, podle obecně platné zásady „nulla poena sine lege“ (vyjádřené v § 37 odst. 1 TZ a čl. 39 Listiny).

2.2 Účel trestu

„Pohledy na trest a jeho úlohu ve společnosti byly a jsou určovány především úrovní právního vědomí, chápáním morálních a filozofických hodnot i celkovou politickou a ekonomickou situací.“³

Odpověď na otázku, k jakému účelu trest vlastně slouží, není a nebyla neměnná. Nejen různé historické epochy se vyznačují odlišnými přístupy, ale i v současnosti nalezneme podstatné rozdíly mezi jednotlivými právními kulturami. Základní teorie o důvodech a účelu trestání můžeme rozdělit do následujících tří skupin:

1. teorie absolutní
2. teorie relativní
3. teorie smíšené

---

¹ Novotný, O., Dolenský, A., Jelínek, J., Vanduchová, M. Trestní právo hmotné – I. Obecná část, s. 269

² Ovšem např. u peněžitého trestu jsou často zprostředkovaně postiženy i osoby, ke kterým má pachatel určité vyživovací povinnosti.

³ Kalvodová, V. Trest odnětí svobody na doživotí, s. 7

2.2.1. Teorie absolutní

Tyto historicky starší teorie dávají trestu pouze jediný účel, a to je potrestání samo o sobě. Rozhodně s ním nespojují žádné další společenské funkce. Trestá se, protože bylo spácháno zlo – „punitur, quia peccatum est“. Tento názor byl zastáván tzv. „klasickou školou trestního práva“ a mezi další významné představitele můžeme zahrnout Aristotela, I. Kanta, G. W. F. Hegela a T. Akvinského. Trest má tedy pouze obnovit či usmířit spravedlnost, která byla narušena pachatelovým trestným činem. Tím, že pachatel svůj trest vykoná, se vykoupí, usmíří se se společností a může do ní být opět zařazen. Reprezentativní představitelkou těchto teorií je tzv. „teorie odplaty“, která pojímá trest právě pouze jako odvetu či pomstu za spáchaný zločin.

I v současné době nalézají tyto teorie své uplatnění a můžeme dokonce hovořit o určitém fenoménu jejich ožívání v podobě tzv. teorie „spravedlivé odměny“. Např. Spojené státy americké nebo oblast Skandinávie se k tomuto pojetí trestu postupně vracejí. Důvodem může být zklamání z nedostatečných výsledků pokusů o nápravu pachatelů.

2.2.2 Teorie relativní

Novější teorie o účelu trestu přikládají potrestání pachatele funkce užitečné pro společnost. Trestá se, aby nebylo pácháno zlo – „punitur, ne peccetur“. Těmito společensky užitečnými cíly trestu může být prevence generální i speciální, náprava pachatele, ochrana společnosti, ale také např. zastrašení společnosti (uplatnění v nacistickém trestním právu). Typickou teorií z této oblasti je tzv. „teorie prevence“, která klade důraz na polepšení viníka a na ochranu společnosti před ním. Pravděpodobně nejznámějšími zastánci této teorie jsou F. von Liszt a C. Lombrosa, představitelé tzv. „sociologické školy“.

2.2.3. Teorie smíšené

Klasickou střední cestou jdou teorie smíšené, neboli slučovací. Spojují myšlenky dvou výše uvedených skupin teorií, tedy myšlenky odplaty a nápravného působení trestu, dohromady.

Mezi tato pojetí můžeme zařadit i současné chápání účelu trestu v České republice. Pojetí funkce trestu zde můžeme označit za „preventivně-represivní“.

Výslovné vymezení účelu trestu obsahoval starší trestní zákon č. 140/1961 Sb. ve svém § 23. Touto úpravou představoval ve srovnání se zahraničními úpravami spíše raritu a proto ani do nového trestního zákoníku č. 40/2009 Sb., účinného od 1. 1. 2010, nebylo toto ustanovení převzato. To však nic nemění na tom, že české trestní právo vychází ohledně účelu trestu stále ze stejných zásad, které byly dříve explicitně vyjádřeny ve zmíněném § 23. Účelem trestu tedy i nadále zůstává:

- *ochrana společnosti před pachateli trestných činů*
- *zabránění pachateli v páchání dalších trestných činů*
- *výchova pachatele k tomu, aby vedl řádný život*
- *výchovné působení i na ostatní členy společnosti*

Funkce trestu tedy můžeme rozdělit do dvou složek – represivní a preventivní. Represivní složka působí přímo a pouze proti pachateli trestného činu, zatímco preventivní složka působí jednak vůči pachateli (ve formě „individuální prevence“) a jednak i vůči ostatním členům společnosti (ve formě „generální prevence“). Všechny tresty, které současný trestní zákoník umožňuje uložit, by tedy měly směřovat k naplnění všech těchto funkcí. Otázkou zůstává, jak moc se to v praxi daří a jak moc tresty na pachatele a společnost působí. Zvláště ohledně výchovného působení trestu na pachatele panuje čím dál tím větší skepse, protože pokusy o resocializaci pachatelů do společnosti „řádných“ občanů nemají dosud náležité a žádoucí výsledky.

3. Doživotí jako alternativa trestu smrti

3.1. Trest smrti ve světě

Trest smrti tvoří neodmyslitelnou součást historie lidské civilizace. Jeho využívání je staré téměř jako lidstvo samo a vynalézavost ve způsobech usmrcení člověka byla opravdu velká. V současné době sice již převažuje počet států, které trest smrti úplně zrušily, nebo alespoň upustily od jeho provádění v praxi, ovšem tato početní převaha není nijak drtivá. Pro lepší představu o počtu a rozložení států, kde zůstal trest smrti zachován, odkazuji na přílohy č. 1 a č. 2.

Přístup k tomuto nejvyššímu /či absolutnímu/ trestu se liší podle teoretické konstrukce, se kterou jednotlivé státy přistupují k pojetí trestu jako takového. Zatímco např. evropská právní úprava vychází převážně z pojetí trestu jakožto nápravného prostředku pachatele a trest smrti se zde zpravidla vůbec nepřipouští, americký právní systém stojí na teorii odplaty. Tato teorie stála na samém historickém počátku trestní justice a poněkud zjednodušeně ji lze vyjádřit slavným úslovím „*oko za oko, zub za zub*“. Zde je proto možné trestat vraždu člověka popravou pachatele a dát „*život za život*“.

Proto by dle mého názoru nebylo správné najednou všem státům světa přikázat, aby trest smrti ze svých právních řádů navždy vyškrtly⁴. Šlo by o postup velice nešetrný ke zvláštnostem jednotlivých kultur. Veřejné mínění není neměnné a vliv zde má řada faktorů. V úvahu musíme vzít rozdílné historicko-kulturní tradice, politické a sociální poměry i různé chápání morálních hodnot⁵.

Ve většině států, ve kterých zůstal trest smrti zachován, se v praxi uplatňuje pouze za vraždy či obdobně závažné trestné činy (směřujících zj. proti životu a zdraví člověka). Nejvíce poprav v současnosti provádějí tyto státy: Čína, Írán, Saudská Arábie a USA.

---

⁴ Takový pokus (ovšem v podobě doporučení a nikoli příkazu) byl učiněn již v roce 1985 na 7. kongresu OSN v Miláně, kdy bylo všem státům světa (tj. nejen státům členským) doporučeno, aby trest smrti přestaly používat prakticky i právně.

⁵ Novotný, O., Dolenský, A., Jelínek, J., Vanduchová, M. Trestní právo hmotné – I. Obecná část, s. 334

3.2. Argumenty pro a proti zachování trestu smrti

Trest smrti je velice kontroverzním tématem a to jak mezi veřejností laickou, tak i odbornou. Zastánce trestu smrti nazýváme *retencionisty* a odpůrce *abolicionisty*. Argumentů, které lze uvést pro i proti tomuto trestu je mnoho, zde uvádím pouze ty, které jsou nejčastěji prezentované:

- PRO:
- absolutní zabránění recidivě pachatele, ochrana společnosti
  - ekvivalentní odplata za nejzávažnější trestné činy
  - důrazné odstrašení ostatních (generální prevence)
  - ekonomická výhodnost (dlouhodobé věznění je drahé)⁶
- PROTI:
- hrozba justičního omylu (nevratnost trestu)
  - nemorálnost (trest jako akt pomsty)
  - možnost zneužití (zj. obavy z justičních vražd případných politických odpůrců režimu)
  - uplatňování diskriminace (zj. proti chudým, či proti etnickým menšinám)

3.3. Zrušení trestu smrti v ČR

Změny v právním řádu probíhající po roce 1989 vedly Federální shromáždění České republiky mimo jiné i ke zrušení trestu smrti (zákonem č. 175/1990 Sb., s účinností od 1. 7. 1990). Ústavního zakotvení se tato úprava dočkala v roce 1991 v Listině základních práv a svobod (čl. 6 odst. 3)⁷.

Výše uvedenému zákonnému postupu bylo a je vyčítáno, že neproběhly prakticky žádné diskuse ohledně tohoto tématu s veřejností laickou ani odbornou, jak by se dalo očekávat a jak by také bylo záhodno. Přijetí této úpravy se tedy považuje přinejmenším za předčasné.

---

⁶ Studie v některých státech, které stále využívají trest smrti, však poukazují na to, že i samotný výkon tohoto trestu je velice nákladný a v některých případech dokonce dražší než doživotní uvěznění pachatele. Např. v USA se náklady na jednu popravu na elektrickém křesle (včetně nákladů celého soudního řízení) odhadují na 1,7 milionu dolarů, což je téměř dvojnásobek nákladů, které by se vynaložily na doživotní věznění dotyčného.

⁷ čl. 6 odst. 3 LZPS: "Trest smrti se nepřipouští"

3.4. Mezinárodní závazky ČR týkající se zákazu trestu smrti

Z pohledu budoucnosti se jeví rozhodnutí Federálního shromáždění ČR o zrušení trestu smrti jako nevyhnutelné. Celosvětový trend klade stále větší důraz na ochranu lidských práv a snahy o všeobecný zákaz trestu smrti nabývají na síle. Zakotvení těchto humanizačních principů nalezneme v nejednom mezinárodním dokumentu. Zde uvádím ty, které jsou pro ČR v této oblasti nejdůležitější.

ČR jakožto signatář Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod v roce 1992 ratifikovala Protokol č. 6 k této úmluvě. Tento protokol zakotvuje povinnost signatářských států vyřadit trest smrti ze svých právních řádů, nebo zákaz jeho zavedení. Fakticky se tak ČR zavázala k tomu, že trest smrti zde nebude obnoven.

Další mezinárodní závazek pro ČR (byť i jen morální) nalezneme ve Všeobecné deklaraci lidských práv⁸, konkrétně v jejím 3. a 5. článku, které pojednávají o právu jedince na život a o zákazu nelidských trestů. Tyto články se stávají častou argumentační oporou abolicionistů. Ne všichni se ale shodují na jejich správném výkladu⁹. Právo na život lze vztáhnout nejen na zločince, ale i na jeho případnou oběť. Otázka toho, co je nelidské, bude také vždy záležet na úhlu pohledu a na hodnotovém systému posuzující osoby. Tyto články tedy můžeme označit za vágní s tím, že obě sporné strany abolicionistů i retencionistů si zde mohou najít důkaz své pravdy.

V tomto ohledu se mi zdá mnohem lepší formulace, kterou nalezneme v dalším mezinárodním dokumentu, kterým je ČR vázána – v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech. Článek č. 6 tohoto paktu také v prvním odstavci hovoří o právu každé lidské bytosti na život, ovšem v následujících odstavcích tuto myšlenku rozvádí. Právem na život se zde nerozumí absolutní zákaz trestu smrti, ale naopak je zde tento trest a jeho použití částečně regulováno. Podle odst. 2 tohoto článku je možné trest smrti uložit ve státech, které ho dosud nezrušily, a to pouze za nejtěžší trestné činy (a samozřejmě za splnění dalších zákonných podmínek)¹⁰.

---

⁸ Všeobecná deklarace lidských práv (OSN, 1948) nemá právní závaznost. Dostává se jí však ze strany signatářských států náležitá úcta a v praxi je běžně dodržována.

⁹ Bašný, A. Trest smrti, s. 20

¹⁰ Absolutní zákaz trestu smrti platí pouze pro trestné činy spáchané osobami mladšími 18 let. Jeho výkon je poté zakázán také na těhotných ženách.

3.5. Vliv Evropské unie

ČR se stala 1. 5. 2004 právoplatným členem Evropské unie a zavázala se tak k dodržování jejích závazných předpisů. Struktura celé unie byla významně reformována tzv. *Lisabonskou smlouvou*, která vstoupila v platnost 1. 12. 2009. Významnou změnou, kterou tato smlouva přinesla je mimo jiné i posílení právní závaznosti „*Listiny základních práv Evropské unie*“. Článek 2 této Listiny stanoví výslovný zákaz výkonu trestu smrti, ba i odsouzení k němu. Dokument vysvětlující jednotlivá ustanovení této Listiny (tzv. „*Vysvětlení k Listině základních práv*“) k tomuto článku uvádí, že jde vlastně o nezbytnou návaznost na protokol č. 6 k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod.

3.6. Postoj české veřejnosti k trestu smrti

Zákaz trestu smrti není rozhodně přijímán jednomyslně. Opakovaně jsou na toto téma prováděny průzkumy mínění veřejnosti odborné i laické. Ačkoli je zpravidla trendem těchto průzkumů pokles počtu zastánců trestu smrti, dostávají se jejich výsledky stále do rozporu se současnou legislativní úpravou - to znamená, že počet zastánců trestu smrti převažuje nad počtem jeho odpůrců.

Poslední průzkum veřejného mínění ohledně této problematiky proběhl v listopadu 2010 a jasně z něj vyplynulo, že nadpoloviční většina obyvatel by byla pro znovuzavedení trestu smrti za nejtěžší zločiny - konkrétně 65,5 % respondentů¹¹. Podrobné výsledky tohoto průzkumu uvádím v příloze č. 3.

Zajímavý je i starší průzkum M. Tomina z roku 1993 (tedy pouhé 3 roky po zrušení trestu smrti a jeho nahrazením trestem odnětí svobody na doživotí), který vedl mezi soudci, státními zástupci, policisty a vězeňskými dozorcí, tedy osobami, které mají vzhledem ke své profesi k této problematice nejbližší. Pro obnovení trestu smrti se vyslovilo 78% státních zástupců, 66% soudců, 91% policistů a 66% dozorců¹².

Z pohledu těchto čísel se zdá přijetí zákazu trestu smrti v roce 1990 jako rozhodnutí poněkud nedemokratické, činěné tzv.: „od stolu“.

---

¹¹ www.sanep.cz

¹² Bašný, A., *Trest smrti*, s. 22

3.7. Otázka možnosti návratu k trestu smrti v ČR

„Nemůže dojít k obnově trestu smrti, pokud chceme patřit k Evropě. Zcela by měl postačovat trest odnětí svobody na doživotí, ovšem za podmínky, že bude skutečně trestem a že bude vyloučen svévolný či předčasný návrat zločince mezi řádné občany.“

(Judr. M. Antl)¹³

Nelze než s tímto citátem souhlasit. Česká republika již dávno není izolovaným státem. Poloha ve středu Evropy ji předurčuje k zapojení do mezinárodních aktivit a ČR se tohoto úkolu s plnou vervou zhostila. Vzhledem k výše uvedeným mezinárodním závazkům již dnes nepovažuji za prakticky možné, aby se ČR k trestu smrti vrátila¹⁴.

3.8. Trest odnětí svobody na doživotí jako vhodná alternativa?

Zavedení výjimečného trestu (a v jeho rámci trestu doživotí) se považuje za jistou alternativu zrušeného trestu smrti. Důvody uváděné pro toto tvrzení jsou následující:

1. doživotní trest poskytuje naprosto stejnou ochranu společnosti
2. jde o trest objektivně mírnější (umožňuje resocializaci pachatele) a tudíž je nutné dát mu přednost¹⁵

Dle mého názoru není možné trest smrti ničím nahradit a trest odnětí svobody na doživotí (tak jak je nyní v ČR právně upraven) nepovažuji za dostačující, pokud se jedná o spáchání těch nejzávažnějších trestných činů.

Rozhodně nelze tvrdit, že by poskytoval společnosti naprosto stejnou ochranu, pokud vezmeme v potaz možnost útěku vězně či možnost jeho podmíněného propuštění.

I ohledně druhého tvrzení, že jde o trest mírnější než je trest smrti, lze mít určité pochybnosti. Objevují se dokonce názory, že opak je pravdou a doživotní uvěznění je mnohem horší než okamžitá poprava. Mluví se o „sociální popravě“ či o „trestu smrti na

---

¹³ Malá, D., Vězeňství po česku, s. 9-10

¹⁴ Právní možnosti vypovězení mezinárodních smluv a změny Ústavy ČR by tu samozřejmě byly.

¹⁵ Podle zásady přiměřenosti trestních sankcí, která je jednou ze základních zásad trestní justice a v novém trestním zákoníku se dočkala i výslovné a podrobné úpravy v § 38.

splátky“¹⁶. Samozřejmě bude vždy záležet na konkrétní osobnosti pachatele. Někomu může život v izolaci vyhovovat a jiný by dal přednost okamžitému ukončení svého života. Co kdybychom tedy dali možnost výběru samotným pachatelům? Tato varianta je v praxi samozřejmě zcela nepřijatelná, protože není myslitelné, aby si sám pachatel vybíral trest za svůj zločin, ale to nebrání položení teoretických otázek. Odpovědí může být zpráva, která se objevila v italském tisku v roce 2007 pod titulkem: „*Doživotní vězňové v Itálii žádají, aby byli popraveni*“¹⁷. Přes 300 vězňů, kteří byli v Itálii odsouzeni k trestu odnětí svobody na doživotí, se podepsalo pod žádost směřovanou k prezidentu republiky, aby byl jejich trest změněn na trest smrti¹⁸. Smrt je podle jejich vyjádření lepší možností, než „hnít“ ve vězení. I někteří čeští vězňové, kteří si v současnosti doživotní trest odpykávají, se nechali slyšet, že trest smrti by byl pro ně lepší¹⁹. Doživotní uvěznění se tedy rozhodně ne všem jeví jako trest mírnější a nelze ho tak zcela objektivně vnímat.

Trest odnětí svobody na doživotí bych tedy nenazývala plnohodnotnou alternativou trestu smrti, ale spíše jeho jistou náhražkou, která je v současné situaci ČR trestně-politicky přijatelným řešením.

3.9. Závěrem

Na konec této kapitoly si dovoluji citovat úryvek z rozhovoru, který vedl Karel Čapek s T. G. Masarykem, a se kterým se víceméně ztotožňuji. První československý prezident se zde vyjádřil k problematice trestu smrti takto:

„Nevidím, že by trest smrti měl účinek odstrašující na lidi zločinné; zločinec ve chvíli vraždy nemyslí na trest, ale na úspěch svého zlého činu. Jistý účinek je na občany ostatní, zj. o věci myslící. Můj argument pro trest smrti není, že je odstrašující, ale že v něm je mravní expiace²⁰: vzít člověku život je bezpráví tak strašlivé, že může být usmířeno jen výkupným stejně těžkým.“²¹

---

¹⁶ Novotný, O., Dolenský, A., Jelínek, J., Vanduchová, M. Trestní právo hmotné – I. Obecná část, s. 333

¹⁷ Překlad českého zpravodajského serveru www.novinky.cz.

¹⁸ Itálie upustila od trestu smrti již po 2. světové válce a v současnosti si zde doživotní trest odpykává téměř 1300 vězňů.

¹⁹ Veselý, L., X. Doživotí, s. 200

²⁰ Expiace = odčinění, usmíření

²¹ Francek, J. Zločin a trest, s. 77

4. Historické mezníky trestu odnětí svobody v českých zemích

4.1. Překonání teorie odplaty v 2. polovině 18. století

V českých dějinách, stejně jako v dějinách světových, dlouho převládala teorie odplaty. Účelem trestu není napravování pachatele, ale pouhá pomsta za spáchaný zločin. Trest odnětí svobody nemá proto až do 18. stol. zásadní význam. Uvěznění se používalo jen k dočasnému zajištění pachatele, než nad ním bude vynesena rozsudek či provedena exekuce. Zato trest smrti slavil v této době své žně a byl používán z dnešního pohledu i za málo společensky nebezpečné delikty.

Zlom v tomto pojetí nastává za osvícenského panovníka Josefa II. v roce 1787, kdy prosadil svůj „*Všeobecný zákoník o zločinech a trestech za ně*“. Trest už nemá být pouhou pomstou za spáchaný zločin, ale má zároveň sloužit i k převýchově pachatele. I přesto, že zákoník ponechává v platnosti mnoho krutých feudálních trestů, projevuje se zde nesporný vliv osvícenských myslitelů, včetně Caesara Becarii a jeho díla „*O zločinech a trestech*“²². Dalším přínosem tohoto zákoníku pak je, že nastoluje zásadu úměrnosti mezi společenskou nebezpečností zločinu a přísností trestu. Nalezneme zde i zrušení trestu smrti (byl zachován pouze pro výjimečný stav)²³. Od této doby se stává trest odnětí svobody hlavním způsobem potrestání pachatelů.

4.2. Trestní zákoník z r. 1803

V roce 1803 byl přijat nový trestní zákoník, který v mnohém navazoval na dílo Josefa II. a znamenal konec éry krutých feudálních trestů. Delikty jsou zde rozděleny na přestupky a zločiny. Trestem za zločin byla buď smrt (výhradně oběšením), nebo žalář – buď doživotní, nebo v délce od 6 měsíců do 20 let. Rozlišují se tři stupně žaláře:

1. žalář
2. těžký žalář – pouta na nohou, lože na holých prknech, každý den teplé jídlo (bez masa), bez kontaktu s ostatními
3. nejtěžší žalář – pouta na nohou, rukou i okolo pasu, každý druhý den teplé jídlo (bez masa), jinak chléb a voda

---

²² Jednou z myšlenek tohoto díla je i tato: „*člověk je součástí společnosti, proto do ní po trestu musí být opět zařazen*“.

²³ Ihned po smrti Josefa II. byl však tento trest obnoven a znovu používán.

Existují i nejrůznější zstřeny těchto trestů – např. nucené práce, bití, půst, nebo vystavení na pranýř.

Žalář nelze zaměňovat s vězením, které bylo v tuto dobu ukládáno pouze za přestupky, trvalo od 24 hodin až do 6 měsíců a dělilo se na obyčejné a tuhé (s lehkými okovy na nohou).

4.3. Trestní zákon z r. 1852

Podobnou úpravu, jaká byla v trestním zákoníku z roku 1803, nalezneme i v „*Zákoně trestním o zločinech, přečinech a přestupcích*“, který byl přijat v roce 1852 (č. 117/1852 ř. z.). Nově sice rozlišuje 3 kategorie deliktů, jak už naznačuje jeho název, ale základní systém trestů odnětí svobody zůstal prakticky nezměněn. Zločin může být potrestán smrtí nebo žalářem (nově 2 stupně tvrdosti), který mohl být uložen na doživotí, nebo v délce od 6 měsíců do 20 let. Za přestupky a přečiny lze kromě jiných trestů uložit i vězení (v délce od 24 hodin do 6 měsíců). Institut podmíněného propuštění na svobodu není v této době sice ještě znám, ale vězni jsou po odpykání větší části trestu často navrhováni na udělení milosti²⁴.

4.4. Recepční zákon č. 11/1918 Sb. z. a n. a vývoj ve 20. a 30. letech 20. století

K zajištění kontinuity právního řádu byly v roce 1918 se vznikem samostatné Československé republiky převzaty veškeré dosavadní zemské a říšské zákony. Rakouský trestní zákon z r. 1852 tedy zůstává základem trestní justice i ve 20. a 30. letech 20. století. Určité změny byly samozřejmě nezbytné pro přizpůsobení republikánskému zřízení.

Jednou z takových významných změn byl i zákon č. 562/1919 Sb. z. a n. o podmíněném odsouzení a propuštění. Zdůrazňuje se tu tendence k posilování výchovné funkce trestu. Pachatel odsouzený k doživotnímu trestu mohl být propuštěn již po výkonu 15 let svého trestu.

Další změnu přináší zákon č. 91/1934 Sb. z. a n. o ukládání trestu smrti a doživotních trestech. Podmíněné propuštění z doživotního trestu je možné nově žádat až

---

²⁴ Navrátilová, J. Výjimečný trest, s. 45

po 20 letech. Jako zásadnější se zde však jeví nová možnost nahradit trest smrti trestem odnětí svobody v těžkém žaláři, a to buď v délce od 15 do 30 let, nebo doživotním.

4.5. Doba německé okupace

Období protektorátu Čechy a Morava (1939-1945) znamená pro trestní právo pozastavení veškerého vývoje kupředu. Zásady, které již byly uznány za nezpochybnitelný základ, jsou naprosto přehlíženy. Cílem německého právního systému, který zde působí souběžně s českým, je potupení a zastrášení zdejších obyvatel, znemožnění jakéhokoli odboje. Trestní sazby jsou nepřiměřeně tvrdé a vrací se i časté využívání trestu smrti, v nemálo případech i za nedbalostní delikty.

4.6. Poválečná obnova právního pořádku

Veškeré protektorátní předpisy byly zrušeny ústavním dekretem prezidenta republiky (č. 11 Úředního věstníku čs.) v roce 1944 a bylo tak kontinuálně navázáno na právní vývoj před 30. zářím 1938. Základní platnou právní úpravu tedy nalezneme stále ještě v rakouském trestním zákoně z r. 1852.

Zásadní význam mají v této době tzv. retribuční dekrety²⁵, které mají přinést „*přísnou spravedlnost za neslýchané zločiny, kterých se dopustili nacisté a jejich zrádní spoluviníci na Československu*“²⁶. Retroaktivně jsou zde trestány zločiny spáchané během druhé světové války. Tresty jsou nastaveny poměrně přísně a často je ukládán i trest smrti (713 odsouzených²⁷). Ten se podle velkého retribučního dekretu musí vykonat ihned po vynesení rozsudku (do 2 hodin; případně do 3 hodin, přeje-li si to odsouzený) a to veřejně²⁸.

4.7. Trestní zákon z r. 1950

V roce 1948 byla vládou vyhlášena tzv. právní dvouletka, jejímž cílem bylo vytvořit nové zákony, poplatné novému uspořádání tehdejší socialistické společnosti.

---

²⁵ Tzv. „*velký retribuční dekret*“ č. 16/1945 Sb. o potrestání nacistických zločinců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech; tzv. „*malý retribuční dekret*“ č. 138/1945 Sb. o trestání některých provinění proti národní cti.

²⁶ Z preambule velkého retribučního dekretu č. 16/1945 Sb.

²⁷ Celkem bylo na základě retribučních dekretů souzeno přes 21 tisíc osob (Francek, J. Zločin a trest v českých dějinách, s. 85).

²⁸ Nikoli však na místě veřejnosti volně přístupném; k přístupu do prostoru poprav se vydávalo potvrzení, které mohly získat osoby nad 18 let, které o něj požádají (samozřejmě do naplnění kapacit prostoru).

Na jejím konci stojí kromě řady jiných zákonů i nový trestní zákon (č. 86/1950 Sb.). Z dnešního pohledu se vyznačuje až přehnanou represí. Tresty jsou zde rozděleny na hlavní a vedlejší. Za hlavní tresty se považuje trest smrti, odnětí svobody a tzv. nápravná opatření. Pod tresty vedlejšími si představme např. trest peněžité, zákaz činnosti apod.

Trest odnětí svobody je buď doživotní, nebo dočasný do 25 let. Doživotní uvěznění je v některých situacích zároveň určitou náhradou za trest smrti. V případě, že by dle zákonných podmínek bylo možné uložit trest smrti, ale zároveň se v případě vyskytují důležité polehčující okolnosti, je pachateli uložen „pouze“ trest odnětí svobody na doživotí. To platí i v případě, že by trest smrti byl nepřiměřeně tvrdý vzhledem k osobnosti pachatele. Podmíněné propuštění z doživotního trestu je možné po 15 letech výkonu trestu.

V roce 1956 však přišla zásadní novelizace (č. 63/1956 Sb.), která doživotní trest odnětí svobody zcela ruší. Jako důvod této nové úpravy je uvedeno, že tento trest byl ve zřejmém rozporu s výchovným účelem trestu, když nesměřoval k resocializaci pachatele zpět do společnosti.

4.8. Trestní zákon č. 140/1961 Sb. a zrušení trestu smrti v roce 1990

Ani nový trestní zákon z roku 1961 nezná doživotní trest. Trest odnětí svobody lze uložit pouze do max. rozsahu 15 let. Jediným výjimečným trestem je zde trest smrti a podmínky pro jeho uložení jsou opravdu velice přísné - podobné těm, které se v současnosti vyžadují k možnosti uložení doživotního trestu.

Změna velkého rozsahu přichází v roce 1990. Zákonem č. 175/1990 Sb. je zrušen trest smrti. Těm, kteří k němu byli odsouzeni před účinností tohoto zákona, ale dosud nedošlo k výkonu jejich trestu, se změnil trest na doživotní odnětí svobody. Jedním z takových byl i současný doživotní vězeň Zdeněk Vocásek (nar. 1961), jehož rozsudek smrti byl již podepsán a prezident G. Husák zamítl dne 6. 12. 1989 jeho žádost o milost. Poprava oběšením měla proběhnout 27. 12. 1989 (v „cele smrti“ strávil 16 měsíců a nikdy se ke svému činu nepřiznal²⁹). Nový prezident V. Havel však tento trest stačil ještě pozastavit a městský soud v Praze ho poté začátkem srpna 1990 změnil na trest odnětí svobody na doživotí.

---

²⁹ Byl odsouzen za dvě vraždy a pokus o vraždu.

Zákon č. 175/1990 Sb. tedy nepřináší pouze zrušení trestu smrti, ale i znovuzavedení trestu odnětí svobody na doživotí do právního řádu ČR. Výjimečný trest tak má nově 2 formy:

1. trest odnětí svobody v rozmezí 15-25 let
2. trest odnětí svobody na doživotí

Tato základní právní úprava zůstala beze změny až do 1. 1. 2010, kdy nabyt účinnosti nový trestní zákoník č. 40/2009 Sb. To, co se měnilo, byl výčet trestných činů, za které bylo možné tyto tresty uložit. Uložení výjimečného trestu je totiž od počátku vázáno na splnění zákonem stanovených podmínek a jednou z nich je i to, že tento trest lze uložit pouze za trestné činy, u nichž to trestní zákon ve zvláštní části výslovně dovoluje³⁰. Tento výčet trestných činů se tedy během doby měnil tak, jak se měnila zvláštní část trestního zákona. Postupně docházelo k jeho rozšiřování a můžeme tak hovořit o zvyšující se trestní represi. Zatímco úprava platná v letech 1990-2006 umožňovala uložení doživotního trestu pouze v 6 případech kvalifikovaného úmyslného usmrcení člověka, úprava po novelizaci trestního zákona v roce 2006 obsahovala již 12 takových případů (ne vždy se však již vyžaduje úmysl).

Nelze samozřejmě opomíjet další podmínky, které jsou stanoveny trestním zákonem pro možnost uložení doživotního trestu. Nestačí, že pachatel spáchal trestný čin, který nalezneme ve výše zmíněném taxativním výčtu, ale soud se musí zaobírat i dalšími otázkami, aby mohl být doživotní trest uložen. V letech 1990-2001 byly tyto podmínky nastaveny takto³¹:

- a) stupeň nebezpečnosti trestného činu pro společnost je mimořádně vysoký vzhledem ke zvlášť zavrženíhodnému způsobu provedení činu nebo k zvlášť zavrženíhodné pohnutce nebo k zvlášť těžkému a těžko napravitelnému následku
- b) uložení takového trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti a
- c) není naděje, že by pachatele bylo možno napravit trestem odnětí svobody nad 15 až do 25 let

---

³⁰ U trestu odnětí svobody na doživotí je dokonce taxativní výčet obsažen v samotném ustanovení upravujícím tento trest, stejně jako je tomu dnes (§ 54 odst. 3 TZ).

³¹ § 29 odst. 3 zák. č. 140/1961 Sb.

Všechny tyto skutečnosti musely být naplněny současně (kumulativně). V tomto ohledu přináší změnu novelizace účinná od 1. 1. 2002, která slučuje výše stanovené body *b) + c)* a uvádí je jako podmínky alternativní.

Stejně jako ve starších právních úpravách, je i zde zachována možnost žádat o podmíněné propuštění z doživotního trestu, a to po 20 letech výkonu trestu. Také je zachováno pravidlo, že trest odnětí svobody na doživotí nelze uložit mladistvým.

4.9. Závěrem

Po shrnutí výše uvedeného vývoje výjimečných trestů v české historii jednoznačně nalezneme výraznou tendenci snižující se represe. Kruté feudální tresty jsou zrušeny, používání trestu smrti se omezuje a nakonec je také zcela zrušeno. Důraz na lidská práva vyúsťuje do požadavku na „humanizaci trestu“. I výjimečný trest je dnes částí odborné populace považován za nehumánní a nezřídka se objevují hlasy volající po jeho zrušení.

V posledních letech se však tato tendence již vytrácí a zřejmě vítězí názory opačné, které žádají zpřísnění trestů. Důkazem může být již výše zmíněná novelizace trestního zákona z roku 2006, která umožnila uložení doživotního trestu i v případech nedbalostních následků usmrcení jiného³², nebo nový trestní zákoník účinný od 1. 1. 2010, který obecně zpřísnil řadu trestních sazeb³³.

Objevuje se pojem „pseudohumanizace“, který vyjadřuje pomýlenou snahu o polidštění trestu a nesouhlas s neustálým změkčováním potrestání (ať už jde o snižování výše trestních sazeb, nebo o zlepšování podmínek výkonu trestu). Není to jen laická veřejnost, která volá po zpřísnění trestů, ale i veřejnost odborná. Jako příklad uvádím vyjádření bývalého ředitele Vězeňské služby ČR:

„Přílišná pseudohumanizace je na úkor kázně, hlavním úkolem Vězeňské služby je zajistit bezpečnost občanů“ (J. Malý)³⁴

Dle mého názoru je tento postoj oprávněný. Je třeba se zamyslet nad tím, zda jsme ve snaze ochránit lidská pachatelů trestných činů nezašli až příliš daleko. Neztratí příliš mírné tresty svoje represivní a preventivní funkce? Trend, který nastolil nový trestní zákoník, tj. částečný návrat k trestům přísnějším, považuji tedy za zcela správný.

---

³² Byť byla tato úprava kritizována a nový trestní zákoník ji nepřevzal.

³³ Včetně trestní sazby výjimečného trestu odnětí svobody nad 20 až do 30 let (dříve 15-25 let).

³⁴ Malá, D. Vězeňství po česku, s. 9-10

5. Doživotí v systému trestů ČR

5.1. Výjimečné tresty

Jednou ze základních zásad českého trestního práva je zásada zákonnosti stanovící, že pouze trestní zákon vymezuje trestné činy a stanoví trestní sankce, které lze za jejich spáchání uložit³⁵. Soud tedy může uložit pouze ty tresty, které jsou stanoveny taxativním výčtem v § 52 TZ. Jedním z těchto trestů je i trest odnětí svobody, za jehož zvláštní typ je považován trest výjimečný (§ 52 odst. 3 TZ).

Nejedná se tedy o zcela zvláštní, samostatné druhy trestů, ale pouze o určitou podkategorii trestu odnětí svobody. Z tohoto důvodu platí pro výjimečné tresty subsidiárně také veškerá zákonná ustanovení, týkající se trestu odnětí svobody obecně.

Výjimečným trestem se rozumí:

1. trest odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let
2. trest odvěti svobody na doživotí

V čem spočívá výjimečnost těchto trestů? Na tuto otázku existuje hned několik odpovědí³⁶:

1. doba trvání je delší, než jakou připouští obecná hranice trestu odnětí svobody
2. nutností je splnění taxativně vypočtených podmínek (v § 54 TZ) a to kumulativně
3. obligatorní zařazení pachatelů, kterým byl tento trest uložen, do věznic se zvýšenou ostrahou (§ 56 odst. 3 TZ)

U doživotního trestu přistupuje ještě jedna specifická zvláštnost a to, že pachatel, kterému byl tento trest uložen, nikdy neví, jestli bude z vězení někdy propuštěn a kdy to případně bude.

Ve zvláštní části TZ nenalezneme jediný trestný čin, za který by bylo uložení výjimečného trestu jedinou možností. Pokud je zde uveden, tak vždy jako alternativa k trestu odnětí svobody kratšího trvání. Důvodem je právě nutnost posouzení dalších podmínek (jako je např. zavrženíhodnost způsobu či pohnutky), za kterých byl trestný čin spáchán, a nikoli jen těch základních, které jsou uvedeny v zákonné skutkové

---

³⁵ § 12 odst. 1 TZ; § 36 TZ potom stanoví dualismus trestních sankcí – „trestními sankcemi jsou tresty a ochranná opatření“

³⁶ Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. s. 356

podstatě. Např. vraždu pojímá trestní zákoník jako „úmyslné usmrcení člověka“ (§ 140 odst. 1 TZ), ovšem samotné naplnění této skutkové podstaty nepostačuje k tomu, aby byl člověk odsouzen k trestu výjimečnému. Aby tak soud mohl učinit, je třeba, aby zhodnotil veškeré relevantní okolnosti, za kterých k tomuto činu došlo, a rozhodl, zda jsou tyto okolnosti natolik závažné, aby byl pachateli uložen jeden ze dvou nejvyšších trestů, které lze v současnosti v ČR uložit. Žádná skutková podstata trestného činu tedy není v současném trestním zákoníku natolik závažná sama o sobě, že by jedinou možností bylo uložení výjimečného trestu.

Výjimečné tresty jsou v ČR tresty nej přísnějšími a proto pokud budeme uvažovat o možnosti uložení více trestů vedle sebe, nelze prakticky vedle výjimečného trestu uložit další trest odnětí svobody. Je však možné pachateli uložit i jiný druh trestu, případně ochranné opatření (typickým příkladem může být uložení ochranného léčení podle § 99 TZ).

5.2. Otázka naplnění základních zásad trestního práva v koncepci doživotního trestu

Stejně jako jiná odvětví práva, stojí trestní právo hmotné na určitých vůdčích idejích, základních zásadách. V trestním zákoníku nenalezneme sice jejich výslovný výčet (jako např. v trestním řádu), ale přesto zůstává jejich význam nezměněn. Díky nim můžeme lépe a rychleji pochopit smysl a cíle tohoto odvětví jako celku i jeho jednotlivých institutů (nemluvě o dalších funkcích těchto principů – tj. funkce interpretační, aplikační a legislativní³⁷).

Mezi tyto základní zásady patří zejména:

1. Zásada *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*³⁸
2. Zásada humanismu
3. Zásada přiměřenosti

5.2.1. K zásadě *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*

Ohledně této první zásady nevyvstávají u doživotního trestu žádné problémy. Trestní zákoník přesně stanoví, za jakých podmínek je možné tento trest uložit a stanoví i základní podmínky jeho výkonu. Zásada je tedy beze zbytku naplněna.

---

³⁷ Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. s. 23

³⁸ = „žádný trestný čin bez zákona, žádný trest bez zákona“

5.2.2. K zásadě humanismu

Tuto zásadu lze v trestním právu chápat ve dvojitým smyslu:

- a. v širším smyslu – projevuje se v hodnotách, které trestní právo vybralo jako hodné ochrany
- b. v užším smyslu – projevuje se v ukládání a výkonu trestních sankcí

Dále se tato kapitola věnuje pouze užšímu pojetí, které můžeme označit jako zásadu „humánnosti trestu“.

Ústavní zakotvení tohoto užšího pojetí nalezneme zj. v Listině základních práv a svobod, konkrétně v čl. 6 odst. 3 („*Trest smrti se nepřipouští*“) a čl. 7 odst. 2 („*Nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu*“). Můžeme sem zahrnout i čl. 5 Ústavy ČR, který odmítá násilí jako prostředek k prosazování zájmů politického systému.

Trestní zákoník tuto zásadu rozvádí v § 37 odst. 2 – „*Pachateli nelze uložit kruté a nepřiměřené trestní sankce. Výkonem trestní sankce nesmí být ponížena lidská důstojnost*“.

Osobně si myslím, že zrušením trestu smrti v roce 1990 a jeho nahrazením trestem odnětí svobody na doživotí, bylo této zásadě učiněno maximálně zadost. A to jak ohledně podmínek uložení tohoto výjimečného trestu, tak ohledně jeho výkonu. Existuje však početná skupina odpůrců doživotního trestu, kteří ho považují za stejný jako trest smrti (ne-li dokonce horší) a poukazují právě na rozpor tohoto trestu se zásadou humánnosti.

5.2.3. K zásadě přiměřenosti

Nový trestní zákoník č. 40/2009 Sb. tuto zásadu výslovně uvádí v § 38 a stanoví zde, k čemu všemu je nutné přihlídnout, aby bylo možné uložit trestní sankci, která bude adekvátní odezvou na spáchaný trestný čin. Přiměřený trest může být tedy dle zákona jen takový, který bere v úvahu následující faktory:

1. povaha a závažnost trestného činu
2. poměry pachatele
3. právem chráněné zájmy osob poškozených trestným činem

4. není možné uložit trestní sankci pro pachatele citelnější tam, kde postačuje trestní sankce méně postihující

Vyvstává zde otázka, zda může být trest odnětí svobody na doživotí jako takový považován za trest přiměřený. Je to trest příliš přísný, nebo naopak příliš mírný? Odpověď na tuto otázku bude samozřejmě částečně korespondovat s názorem veřejnosti na trest smrti. Jelikož většina obyvatel ČR je podle průzkumů pro znovuzavedení trestu smrti, nelze očekávat, že by tato většina považovala doživotní trest odnětí svobody za nejtěžší zločiny jako trest dostatečný a přiměřený. V konkrétních číslech se 63,8 % obyvatel ČR vyjádřilo tak, že tento trest nepovažuje pro pachatele nejzávažnější trestné činnosti za dostatečný³⁹.

Jiným problémem je potom řešení konkrétních případů, kdy je nutné posoudit konkrétní trestný čin a jeho pachatele. Zde bude záležet na správném postupu soudů i dalších orgánů činných v trestním řízení, protože jenom trest, který byl vyměřen s maximální možnou mírou ohledu na charakter jednotlivého případu, může být trestem přiměřeným.

---

³⁹ Viz. příloha 3 – průzkum veřejného mínění SANEP.

6. Podmínky uložení trestu odnětí svobody na doživotí

6.1. Základní právní úprava *de lege lata*

Současná právní úprava samozřejmě kontinuálně v mnohém navazuje na úpravu starší, na trestní zákon z r. 1961. Jednou ze základních změn je však změna pojetí trestného činu jako takového. Starší materiálně-formální pojetí bylo nahrazeno pojetím formálním. Trestný čin je nově definován jako „*protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně*“ (§ 13 odst. 1 TZ). Oproti starší úpravě byl tedy vypuštěn materiální znak společenské nebezpečnosti⁴⁰. Význam této změny však není zdaleka tak dalekosáhlý jak by se mohlo na první pohled zdát. Dosavadní „*nebezpečnost činu pro společnost*“ nahradil pojem „*společenské škodlivosti*“ (§ 12 odst. 2 TZ), který se jeví stejně neurčitým a lze očekávat, že v praxi budou orgány činné v trestním řízení postupovat naprosto stejně jako doposud. To znamená, že budou hodnotit jednak naplnění všech znaků skutkové podstaty konkrétního trestného činu (formální stránku) a zároveň se budou zabývat i otázkou společenské škodlivosti (určitý materiální korektiv čistě formálního pojetí).

Předmětem této práce je však pouze výjimečný trest odnětí svobody na doživotí, který se ukládá opravdu jen za zvlášť závažné zločiny, a proto zde lze předpokládat, že ve sto procentech případů bude znak společenské škodlivosti činu beze zbytku naplněn. Nadále je tedy třeba zabývat se pouze zákonnými (formálními) podmínkami, které je nutné splnit k tomu, aby mohl být tento trest uložen. Tyto podmínky stanoví trestní zákoník v § 54, kde souhrnně upravuje oba druhy výjimečného trestu (tj. trest odnětí svobody nad 20 až do 30 let a trest odnětí svobody na doživotí). Část těchto podmínek je stanovena pro oba druhy trestu společně a část je stanovena pro každý trest zvlášť.

Společnou podmínkou je, že „*výjimečný trest lze uložit pouze za zvlášť závažný zločin, u něhož to trestní zákon dovoluje*“. Pojem zvlášť závažného zločinu je vymezen v § 14 odst. 3 TZ. Jde vlastně o další novinku, kterou nový trestní zákon přinesl v podobě dualismu trestných činů. Nově se trestné činy dělí na přečiny a zločiny, které jsou vymezené pomocí výše trestních sazeb v § 14 TZ. Zvlášť závažné zločiny pak tvoří určitou podkategorii zločinů a považují se za ně pouze „*ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně 10 let*“.

---

⁴⁰ § 3 odst. 1 zák. č. 140/1961 Sb.

Dalším požadavkem zde obsaženým je, že trestní zákon musí uložení výjimečného trestu za příslušný trestný čin výslovně dovolovat. V případě doživotního trestu nalezneme splnění tohoto požadavku hned na dvou místech. Jednak zvláštní část trestního zákoníku vždy u konkrétní podstaty trestného činu stanoví, zda je tento trest možné uložit a zároveň § 54 odst. 3 obsahuje taxativní výčet trestných činů, u kterých je uložení doživotního trestu odnětí svobody možné. Tak se vlastně dostáváme k dalším zákonným podmínkám, které jsou stanoveny pro každý druh výjimečného trestu zvlášť.

Trest odnětí svobody na doživotí lze uložit pouze pachateli, který spáchal některý z těchto zvlášť závažných zločinů:

- vražda dle § 140 odst. 3
- úmyslné usmrcení jiného člověka při spáchání některého z těchto trestných činů:
  - obecné ohrožení dle § 272 odst. 3
  - vlastizrada dle § 309
  - teroristický útok dle § 311 odst. 3
  - teror dle § 312
  - genocidium dle § 400
  - útok proti lidskosti dle § 401
  - použití zakázaného bojového prostředku a nedovolené vedení boje dle § 411 odst. 3
  - válečná krutost dle § 412 odst. 3
  - perzekuce obyvatelstva dle § 413 odst. 3
  - zneužití mezinárodně uznávaných a státních znaků dle § 415 odst. 3

Tento výčet je taxativní a nelze jej tudíž žádným způsobem rozšiřovat. Ve všech případech se jedná o tzv. „úmyslné kvalifikované usmrcení člověka“.

V současnosti jsou všichni vězni, kteří si odpykávají doživotní trest, odsouzeni za trestný čin vraždy (a to zpravidla několikanásobné, nebo v souběhu s jinými trestnými činy). Vyskytují se téměř všechny alternativy, které jsou v současnosti upraveny v § 140 odst. 3 TZ, podle kterého lze doživotní trest uložit. Nejčastěji se objevuje vražda na dvou nebo více osobách /písm. a)/, opětovná vražda /písm. h)/,

spáchání tohoto činu zvlášť surovým nebo trýznivým způsobem /písm. i)/ a vražda spáchaná v úmyslu získat pro sebe majetkový prospěch /písm. j)/.

Samotný fakt, že se konkrétní spáchaný trestný čin nachází ve výše uvedeném výčtu, však sám o sobě ještě nestačí k tomu, aby mohl být doživotní trest uložen. Zákon stanoví (stejně jako dřívější úprava) další podmínky, kterými je bezpodmínečně nutné se zaobírat. Trest odnětí svobody na doživotí lze podle § 54 odst. 3 TZ uložit pouze v případě, že:

- A. takový zvlášť závažný zločin je mimořádně závažný vzhledem k zvlášť zavrženíhodnému způsobu provedení činu nebo k zvlášť zavrženíhodné pohnutce nebo k zvlášť těžkému a těžko napravitelnému následku a*
- B. uložení takového trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti nebo není naděje, že by pachatele bylo možno napravit trestem odnětí svobody nad 20 až do 30 let*

Splnění těchto dvou skupin podmínek uvedených pod body *a)* a *b)* je vyžadováno kumulativně. Naopak možnosti uvedené uvnitř jediného bodu jsou stanoveny alternativně.

6.1.1. K podmínce mimořádné závažnosti zločinu (§ 54 odst. 3 písm. a) TZ)

Nový trestní zákoník prozatím nenalezl náležitou odezvu v judikatuře, která by nám mohla pomoci s výkladem zde uvedených pojmů. Není však důvod, proč nevyužít judikaturu starší, vycházející z trestního zákona č. 140/1961 Sb. Podmínky pro uložení doživotního trestu zde byly uvedeny prakticky stejně. Pouze tzv. „*mimořádně vysoký stupeň nebezpečnosti trestného činu pro společnost*“ byl nahrazen „*mimořádnou závažností trestného činu*“. Při jejich hodnocení se však vychází ze stejných hledisek a to:

1. zvlášť zavrženíhodný způsob provedení činu
2. zvlášť zavrženíhodná pohnutka
3. zvlášť těžký a těžko napravitelný následek

Co si představit pod těmito pojmy? Jako laici bychom mohli říci, že každá pohnutka k vraždě je zavrženíhodná a její následek je vždy zvlášť těžký. Neplatí to tak však v právu. Zde platí určitá zásada zákazu dvojího přičítání a proto základní znak

skutkové podstaty (jako je např. „úmyslné usmrcení jiného“ u vraždy) nelze sám o sobě zároveň považovat za zvlášť těžký následek. Z judikatury vyjímám zejména rozhodnutí č. 41/1976 Sb. soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu, které se snaží tyto pojmy osvětlit:

1. Zvlášť zavrženíhodný způsob provedení činu obnáší „*vyšší míru surovosti, zvláštní lsti, zákeřnosti, brutality či zvrhlosti, než jaká obvykle bývá spojena s příslušným trestným činem*“. Je třeba zhodnotit celkový charakter jednání pachatele a okolnosti, které trestný čin provázely (např. že oběť byla vystavena nadměrným fyzickým či duševním útrapám).

2. Zvlášť zavrženíhodná pohnutka je taková, která „*svědčí zpravidla o morální zvrhlosti, bezcitnosti, bezohledném sobectví a naprosté neúctě k lidskému životu*“. Jde o pohnutku, která je v rozporu s tradičním morálně-hodnotovým systémem společnosti. Za takové nelze v pravém slova smyslu považovat pohnutky, které vychází z přirozených citů člověka, jako je např. žárlivost nebo podlehnutí okamžitému afektu. Nepatří sem ani pohnutky, které byly vyvolány čistě biologickými potřebami člověka a které dotyčný nezavinil – např. vliv parafílie⁴¹. Naopak jako typické příklady zavrženíhodných pohnutek lze uvést ziskuchtivost, pomstychtivost, či snahu vyhnout se trestní odpovědnosti za dříve spáchaný trestný čin.

3. Zvlášť těžký a těžko napravitelný následek je takový, který vykazuje „*výrazně vyšší intenzitu následku, než obvykle bývá spojena se spácháním trestných činů určitého druhu*“. Typicky u vraždy bude takovým následkem usmrcení více osob.

Judikatura může při řešení otázky - co se rozumí pod „mimořádnou závažností trestného činu“ - přispět i jiným způsobem než výše uvedenými snahami o teoretické definice. Určitou představu o tom, co je soudy považováno za zavrženíhodný způsob provedení činu, zavrženíhodnou pohnutku a zvlášť těžký následek, lze získat i studiem jednotlivých případů, v nichž byl doživotní trest uložen. Jako vzorový příklad uvádím kauzu manželů Stodolových⁴². V roce 2004 byli odsouzeni k doživotnímu trestu za vraždu osmi starších lidí („zvlášť těžký následek“). Svě oběti mučili, bili, svazovali a poté ve většině případů uškrtili („zvlášť zavrženíhodný způsob provedení činu“). Oběti

---

⁴¹ parafílie = novější odborný termín pro sexuální deviaci

⁴² Jaroslav Stodola (nar. 1966) a Dana Zeislová (dříve Stodolová, nar. 1971)

si vybírali náhodně a jejich motivem byl pouze materiální zisk (nutno podotknout, že zpravidla nikoli velký), přičemž se snažili tuto svou trestnou činnost zakrýt tím, že na místě činu navozovali dojem, že oběť spáchala sebevraždu („zvlášť zavrženíhodná pohnutka“). Další příklady spáchaných zločinů, za které byl jejich pachatelům uložen doživotní trest, uvádím v příloze č. 4.

6.1.2. K podmínce nemožnosti nápravy pachatele mírnějším trestem (§ 54 odst. 3 písm. b) TZ)

Pokud chceme s jistotou konstatovat nezbytnost uložení doživotního trestu, nevyhneme se posouzení otázky tzv. „subsidiarity trestní represe“. Ta kromě jiného vyjadřuje zákaz uložení přísnějšího trestu tam, kde postačí trest mírnější⁴³. Závěr o mimořádně ztížené možnosti nápravy konkrétního pachatele vyžaduje zcela komplexní analýzu jeho osobnosti. Je třeba zhodnotit jeho život minulý i současný. Uplatní se zde psychologická, psychiatrická, případně i sexuologická expertíza⁴⁴. Jako příklad příznaků ztížené možnosti nápravy pachatele lze uvést naprostou lhostejnost k následku spáchaného trestného činu, nebo pohrdání uznávanými morálními hodnotami společnosti. Dlouhodobá izolace takového pachatele od společnosti tak vlastně naplňuje individuálně-preventivní funkci trestu, když pachateli brání v páchání další trestné činnosti.

6.2. Zákaz uložení doživotního trestu mladistvým

Uložení výjimečného trestu je v současnosti u mladistvých pachatelů nepřijatelné. Trestní zákoník odkazuje ve svém § 109 na speciální úpravu trestní odpovědnosti mládeže v zákoně č. 218/2003 Sb. (tzv. „zákon o soudnictví ve věcech mládeže“; dále jen ZSVM). Tento zákon obsahuje zvláštní právní úpravu jednak pro děti do 15 let (které nemají trestně-právní odpovědnost vůbec) a jednak pro mladistvé mezi 15 a 18 rokem. Trestné činy spáchané mladistvými se nazývají „*proviněními*“ a trestní sankce, která jsou za ně ukládány pak „*opatřeními*“. Nejde pouze o pojmové odlišnosti, ale hlavně o odlišný účel takových opatření, který je stanoven v § 9 ZSVM. Na rozdíl od dospělých pachatelů je zde kladen především důraz na „*vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého*“. Proto i druhy sankcí, které lze

⁴³ Tuto zásadu nalezneme v TZ v rámci úpravy přiměřenosti trestu - § 38 odst. 2.

⁴⁴ Navrátilová, J. Výjimečný trest, s. 59

mladistvým pachatelům uložít jsou stanoveny odlišně. Opatření rozlišujeme na výchovná, ochranná a trestní, která by měla tvořit tzv. „ultima ratio“ (poslední možnost). Taxativní výčet trestních opatření, která lze mladistvému uložít nalezneme v § 24 ZSVM. Je zde zařazen i nepodmíněný trest odnětí svobody, který je dále podrobněji upraven v § 31 ZSVM. Z tohoto ustanovení jasně vyplývá, že uložení výjimečného trestu mladistvému je nepřípustné. V prvním odstavci je stanovena obecná nejvyšší přípustná trestní sazba na 5 let. Třetí odstavec pak umožňuje mimořádné zvýšení této trestní sazby až na 10 let v případě, že:

„mladistvý spáchal provinění, za které trestní zákoník dovoluje uložení výjimečného trestu a že povaha a závažnost provinění je vzhledem k zvlášť zavrženíhodné pohnutce nebo k zvlášť těžkému a těžko napravitelnému následku mimořádně vysoká“

V nejzávažnějších případech je tedy možné mladistvému uložít nepodmíněný trest odnětí svobody maximálně na 10 let. Uložení doživotního trestu, stejně jako výjimečného trestu odnětí svobody nad 20 až do 30 let, můžeme tedy argumentem „a contrario“ vyloučit.

I děti mladší 15 let, které nemají trestně-právní odpovědnost, se mohou dopustit činu, který by byl jinak hodnocen jako trestný čin, za který trestní zákoník umožňuje uložení výjimečného trestu. V takovém případě musí být soudem obligatorně uložena ochranná výchova, pokud jde o děti, které v době spáchání činu dovršili dvanáctý rok svého života (§ 93 odst. 2 ZSVM). Taková ochranná výchova však skončí nejpozději v devatenácti letech dotyčného a malý násilník navíc odchází z ústavu s čistým trestním rejstříkem. To se v současnosti stává předmětem mnohých diskusí. Návrhy na snížení věku pro vznik trestní odpovědnosti na 14 let se však neseťkaly s úspěchem a do konečné verze trestního zákoníku se nedostaly. V současnosti je projednáván zajímavý návrh ministra spravedlnosti J. Pospíšila, který chce do systému trestání dětí do 15 let přinést zásadní změny. Zločincům mladším 15 let by mohla být v budoucnosti podle tohoto návrhu uložena ústavní léčba a to i na celý život. Objevila by se tak rázem nová forma doživotního trestu, nebo přesněji řečeno - doživotní léčby.

7. Podmíněné propuštění

Trest odnětí svobody na doživotí, tak jak byl uzákoněn v roce 1990, nemusí být ve skutečnosti vždy trestem trvajícím až do konce života odsouzeného. Stejně jako v mnoha jiných zemích, které mají doživotní trest ve svém právním řádu upraven, je v ČR zachována možnost podmíněného propuštění pro všechny pachatele odsouzené k trestu odnětí svobody, tedy včetně těch, kterým byl uložen trest doživotní. Institut podmíněného propuštění tak vlastně prolamuje „absolutní pojetí doživotního trestu“, kde by jakákoli možnost návratu pachatele do společnosti byla zcela vyloučena. Hlavní myšlenkou této úpravy je fakt, že při ukládání trestu nelze předpokládat všechny okolnosti, které by mohly v budoucnu nastat, a tudíž nelze ani předem jasně určit jaké výchovné účinky bude trest na pachatele mít. V ideálním případě by totiž měl být trest ukončen tehdy, když byl jeho účel naplněn. Jak rozpoznat tento okamžik však zůstává nezodpovězenou otázkou.

Zákonné podmínky podmíněného propuštění nalezneme zejména v § 88 TZ. Zprvu je nutno podotknout, že jde vždy o institut fakultativní – tj. soud má možnost a nikoli povinnost pachatele propustit. Podmínky pro propuštění doživotního vězně jsou následující:

1. uplynutí nejméně 20 let výkonu trestu
2. odsouzený po právní moci rozsudku, zj. ve výkonu trestu, svým chováním a plněním povinností prokázal polepšení a
  - a) může se od něho očekávat, že v budoucnosti povede řádný život, nebo
  - b) soud přijme záruku za dovršení nápravy odsouzeného
3. s ohledem na okolnosti činu, za který byl pachatel odsouzen, a na povahu jeho osobnosti nehrozí opakování spáchaného nebo jiného obdobného zvláště závažného zločinu

První z těchto podmínek může být u doživotního trestu ještě zpřísněna a z minimálních 20 let může být 30 let. Soud má totiž fakultativní možnost ve svém konečném rozsudku, kterým pachatele za trestný čin odsuzuje, stanovit, že „*doba výkonu trestu ve věznici se zvýšenou ostrahou se pro účely podmíněného propuštění do doby výkonu trestu nezapočítává*“ (§ 54 odst. 4 TZ). Obligatorně je stanoveno, že

pachatel, kterému byl doživotní trest uložen, se vždy zařazuje do věznice se zvýšenou ostrahou (§ 56 odst. 3 TZ) a přeřazení do věznice s mírnějším režimem je možné u těchto vězňů minimálně po 10 letech výkonu trestu (§ 57 odst. 4 písm. a) TZ). Tak se dostáváme k faktickému prodloužení lhůty pro možnost podmíněného propuštění na minimálně 30 let. Tento institut by měl být soudy využíván pouze ve výjimečných případech, přesto se však vyskytuje poměrně často. Ve svém důsledku takové rozhodnutí soudu znamená, že pokud se doživotně odsouzený pachatel nedostane z věznice se zvýšenou ostrahou do věznice s mírnějším režimem, není jeho propuštění vůbec možné. Takové přeřazení je přitom přípustné pouze tehdy, lze-li se domnívat, že to přispěje k nápravě pachatele (vzhledem k jeho chování a plnění povinností)⁴⁵. Zatím se tak stalo pouze ve dvou případech – Michal Kutílek (nar. 1951) a Jiří Šouta (nar. 1955) dosáhli svého přeřazení do věznice s ostrahou v Rýnovicích.

Další důležitou otázkou je, jak poznat, že se pachatel polepšil a jeho náprava byla natolik úspěšná, že není nutné se obávat páchání dalších trestných činů z jeho strany. Je vůbec náprava pachatelů nejzávažnějších trestných činů, za které byli odsouzeni k doživotnímu trestu, možná? Vždyť právě znalecké posudky psychologů a psychiatrů, které zhodnotí pachatele jako „nenapravitelného“ často přispějí k rozhodnutí soudu, aby tento nejpřísnější trest uložil. Psychologické výzkumy také ukázaly, že po 10 letech ve vězení nastávají v psychice odsouzeného trvalé negativní změny, které působí proti snahám o jeho resocializaci, a proto doživotní trest vlastně prakticky vylučuje možnost nápravy pachatele⁴⁶. Zákon však možnost podmíněného propuštění doživotních vězňů dovoluje a z toho je nutné vycházet.

Prognózovat nebezpečnost pachatele není vůbec snadnou záležitostí. Usuzovat na polepšení odsouzeného lze pouze z jeho vnějšího chování, vnitřní změnu nikdy spolehlivě nezjistíme. Ve vězeňském prostředí lze chování člověka navíc posuzovat jen velmi omezeně. Prakticky můžeme zkoumat jenom to, zda odsouzený řádně plní své povinnosti uložené mu zákonem o výkonu trestu odnětí svobody (č. 169/1999 Sb.), což se odrazí v počtu udělených kázeňských trestů či odměn. Obecně platí, že s doživotně odsouzenými pachateli jsou ve vězení nejmenší problémy⁴⁷. To by však rozhodně

---

⁴⁵ § 57 odst. 2 TZ

⁴⁶ Řeháček, J. Trest odnětí svobody na doživotí a možnost podmíněného propuštění odsouzených z jeho výkonu

⁴⁷ Veselý, L. X. Doživotí, s. 18

nemělo znamenat, že by všichni tito vězni se „vzorným chováním“ měli být propuštěni na svobodu. Např. pachatel odsouzený za sexuálně motivované útoky na děti je ve vězení přirozeně nucen k dlouhodobé abstinenci, a tudíž se v tomto prostředí může jevit jako bezproblémový, což však rozhodně nesignalizuje jeho „vnitřní“ nápravu⁴⁸.

K posouzení možnosti resocializace doživotně odsouzeného pachatele zpět do společnosti je tedy nutné zhodnotit nejen jeho chování ve výkonu trestu, ale i mnoho dalších faktorů. Vždy je třeba přihlídnout k povaze samotného trestného činu, za který byl pachatel odsouzen a dále k osobnosti pachatele (§ 88 odst. 5 TZ). Často zde proto bude nutné vyžádat si znalecké posudky od psychologů, psychiatrů či sexuologů. Soud musí mít v době rozhodování o podmíněném propuštění také určitou představu o tom, do jakého prostředí by se odsouzený případně vrátil (rodinné zázemí, možnosti pracovního uplatnění, bydlení apod.), a to proto, aby mohl řádně zhodnotit, zda lze očekávat, že v budoucnu povede pachatel „řádny život“ (§ 88 odst. 1 písm. a) TZ). K dalším, v zákoně neuvedeným, podmínkám propuštění lze pravděpodobně zařadit i přiznání viny a projev lítosti nad spáchanými zločiny. Zde je nutné podotknout, že téměř všichni doživotně odsouzení vězni, kteří si v současnosti odpykávají v ČR svůj trest, s podmíněným propuštěním počítají⁴⁹, a to i přes to, že mnoho z nich svou vinu popírá. K tomu jak se s tím hodlají vypořádat, uvádím výrok jednoho z nich (Ivan Roubal, nar. 1951):

„Třeba pak obětuju za naději na svobodu svou čest a udělám falešné přiznání.“⁵⁰

Vzhledem k tomu, že byl trest odnětí svobody na doživotí uzákoněn teprve v roce 1990, byla dosud podána pouze jediná žádost o podmíněné propuštění z jeho výkonu. Tuto žádost podal odsouzený Zdeněk Vocásek (nar. 1961) v roce 2007. Šumperský okresní soud tuto žádost zamítl. Z odůvodnění rozsudku vyčteme, že polepšení tohoto pachatele není jednoznačné, protože proběhlo až v poslední době a netrvalo po celou dobu výkonu trestu. Ze znaleckého posudku klinického psychologa pak vyplývá, že pachatel se změnil pouze ve svém chování a nikoli ve svých osobnostních rysech. Proto zde nebyly shledány předpoklady pro opětovné zařazení

Malá, D. Vězeňství po česku

⁴⁸ Naopak tento předpoklad by byl velice nebezpečný, protože dlouhá abstinence může po propuštění na svobodu vyústit v rychlý nástup recidivy (Čírtková, L. Forezní psychologie, s. 92).

⁴⁹ Jsou na to i připravováni ze strany vychovatelů a odborných pracovníků, jde o motivační faktor.

⁵⁰ Veselý, L. X. Doživotí, s. 259

pachatele do společnosti. V následujících letech lze očekávat další takové žádosti, protože se blíží konec dvacetileté lhůty hned u několika dalších doživotních vězňů. Až po vyřízení několika z nich budeme moci zhodnotit, jak se soudy k doživotnímu trestu staví – zda připouští faktickou možnost nápravy pachatele, nebo zda pachatelé zůstanou ve vězení opravdu až do konce svých životů.

Vraťme se ale k teoretické úpravě zákonných podmínek. Propuštění z výkonu trestu je označováno jako „podmíněné“ z toho důvodu, že odsouzenému je při propuštění stanovena zkušební doba na jeden rok až sedm let, ve které musí vést „řádný život“ (§ 91 TZ). V této době se buď pachatel tzv. „osvědčí“ nebo soud rozhodne, že se zbytek trestu vykoná. Během této zkušební doby lze pachateli uložit i přiměřená omezení a přiměřené povinnosti tak jak to stanoví § 89 TZ. Tato úprava je stejná pro všechny tresty odnětí svobody a pouze de lege ferenda lze uvažovat o tom, že by pro doživotní vězně byla zkušební doba prodloužena (jako je tomu např. v Maďarsku)⁵¹. Odlišná je však úprava možnosti tzv. „opětovného podmíněného propuštění“ (tj. poté, co bylo rozhodnuto o výkonu zbytku trestu). Tato varianta se u pachatelů odsouzených na doživotí nepřipouští.

Procesní podmínky podmíněného propuštění nalezneme v § 331-333 TR. Zde je stanoveno, že soud v těchto případech rozhoduje „*na návrh státního zástupce nebo ředitele věznice, v níž se vykonává trest, na žádost odsouzeného nebo i bez takové žádosti*“. Kromě toho může podat návrh i zájmové sdružení občanů, které současně nabídne převzetí záruky za dovršení nápravy odsouzeného. Důležité je zde také stanovení jednorocní lhůty, po které je možné znovu žádat o propuštění v případě, že předchozí žádost byla zamítnuta.

Institut podmíněného propuštění u doživotně odsouzených považuji za logické vyústění změn, které v právu proběhly v roce 1990. Pokud byl zrušen trest smrti s odkazem na jeho nehumánnost a naprosté ignorování nápravného účelu trestu, nebylo jednoduše možné nahradit ho „absolutním doživotním trestem“. Naprostá neexistence možnosti návratu pachatele do společnosti by totiž znamenala úplně stejnou ignoranci vůči nápravnému účelu potrestání, jaká byla dříve vyčítána trestu smrti. Částečně by tak šlo vlastně o pověstné „vytloukání klínu klínem“.

---

⁵¹ Řeháček, J. Trest odnětí svobody na doživotí a možnost podmíněného propuštění odsouzených z jeho výkonu

8. Snahy o nápravu rozsudku na doživotí

8.1. Mimořádné opravné prostředky

Doživotně uvězněné pachatele můžeme rozdělit do dvou hlavních skupin. Na ty, kteří se ke svým zločinům přiznávají a na ty, kteří je zapírají. Tato druhá skupina má nespornou početní převahu. Jako nespravedlivý však mohou vidět svůj trest i ti, kteří vinu přiznávají. Zdá se jim zkrátka příliš přísný a domnívají se, že byli odsouzeni nespravedlivě. Proto se není co divit, že se u doživotního trestu setkáme s častými pokusy vězňů o změnu rozsudku, který je za mříže poslal.

8.1.1. Dovolání

Prvním z mimořádných opravných prostředků, které nalezneme v trestním řádu (konkrétně v § 265a an.), je dovolání. Důvody pro jeho podání jsou vypočteny taxativně a novela TŘ č. 265/2001 Sb. mezi ně zařadila i speciální důvod pro případ, že byl uložen doživotní trest. Tento důvod byl zařazen do samostatného odstavce (§ 265b odst. 2) a jeho formulace je velmi obecná:

„Dovolání lze podat též tehdy, byl-li uložen trest odnětí svobody na doživotí“

Právě přílišná obecnost a neurčitost této formulace vyvolala teoretické i praktické spory u Nejvyššího soudu, který o dovolání rozhoduje. Ostatní důvody pro podání dovolání (uvedené v § 265b odst. 1) jsou totiž formulovány tak, že nevyvolávají pochyby o tom, že případný přezkum věci se bude týkat pouze otázek právních a procesních. Naopak formulace druhého odstavce tohoto ustanovení může vyvolat dojem, že v rámci přezkumu lze posuzovat všechny stránky případu, tj. právní i skutkové. Takto si to vyložil i senát Nejvyššího soudu v roce 2002, když ve svém rozhodnutí uvedl že:

„Rozsah přezkumu je zaměřen na posouzení, zda ve věci byly splněny všechny zákonné předpoklady pro uložení trestu odnětí svobody na doživotí. Jedná se ovšem nejen o přezkoumání vlastních zákonných předpokladů (§ 29 odst. 1, 3 tr. zákona⁵²), popř. výroku o trestu jako celku, nýbrž též o posouzení toho, zda byly splněny zákonné předpoklady pro vyslovení viny obviněného trestným činem, u něhož zákon uložení tohoto výjimečného trestu připouští, a to jak z hlediska použité právní kvalifikace, tak i

---

⁵² V současnosti jde o § 54 odst. 1, 3 TZ.

*z hlediska správnosti a úplnosti skutkových zjištění (za předpokladu, že jsou takové vady v dovolání vytýkány a vztahují-li se ke skutkovým okolnostem, jejichž existence vyžaduje naplnění zákonných znaků podstaty trestného činu, za který lze uložit trest odnětí svobody na doživotí).*⁵³

O rok později, v roce 2003, se však tato otázka správného výkladu ustanovení § 265b odst. 2 objevuje znovu. Doživotně odsouzený Josef Schottenhammel (nar. 1965) podává prostřednictvím svého obhájce dovolání k Nejvyššímu soudu z důvodů uvedených v § 265b odst. 1 písm. g) a § 265b odst. 2. V odůvodnění napadl kromě jiného i samotný výrok o vině a tím vlastně žádal i přezkoumání skutkových zjištění soudů prvního a druhého stupně⁵⁴. Senát Nejvyššího soudu, kterému byla věc přidělena, měl oproti výše uvedenému rozhodnutí z roku 2002 rozdílný názor, a proto postoupil věc velkému senátu trestního kolegia Nejvyššího soudu, jak mu to umožňuje § 20 zákona č. 6/2002 Sb. („o soudech a soudcích“). Velký senát pak k věci přijal toto stanovisko:

„Rozsah přezkumu napadeného rozhodnutí dovolacím soudem při uplatnění dovolacího důvodu podle § 265b odst. 2 tr. řádu je omezen jen na posouzení toho, zda byly splněny všechny zákonné podmínky pro uložení takového druhu trestu ve smyslu ustanovení § 29 odst. 1, 3 tr. zák.⁵⁵ Přitom dovolací soud vychází z toho, zda soudy zjištěný skutkový podklad v tomto směru opodstatňuje právní závěr o splnění podmínek pro uložení trestu odnětí svobody na doživotí. V řízení o takovém dovolání nelze přezkoumávat skutečnosti, které jsou významné pro vyslovení viny obviněného trestným činem, u něhož zákon uložení tohoto výjimečného trestu dovoluje.“⁵⁶

Tímto rozhodnutím vlastně Nejvyšší soud potvrdil, že trvá na tradičním pojetí dovolání jako mimořádného opravného prostředku směřujícího pouze k nápravě otázek právních a procesních. Konstatuje, že § 265b odst. 2 TR je třeba vykládat v návaznosti na odstavec první tohoto ustanovení a v žádném případě zde nelze přezkoumávat skutečnosti významné pro vyslovení viny obviněného. Otázkou však poté zůstává, proč zákonodárce zvolil takto obecnou formulaci v případě druhého odstavce a proč tento důvod vůbec do samostatného odstavce vložil. Nejedno odborný názor se kloní k tomu,

---

⁵³ Usnesení Nejvyššího soudu, 11 Tdo 79/2002 ze dne 3. 9. 2002

⁵⁴ Nejvyšší soud: K rozsahu přezkumné činnosti dovolacího soudu v případě uložení trestu odnětí svobody na doživotí (Trestněprávní revue č. 10/2003)

⁵⁵ V současnosti jde o § 54 odst. 1, 3 TZ.

⁵⁶ Usnesení Nejvyššího soudu, 15 Tdo 138/2003 ze dne 27. 3. 2007.

že tak bylo učiněno právě s úmyslem umožnit celkový přezkum uložení tohoto nejpřísnějšího trestu. I podle mého názoru by možnost takového celkového přezkoumání otázek právních i skutkových u Nejvyššího soudu bylo v případě doživotního trestu opravdu na místě. Obdobný přezkum se uplatňoval v minulosti u trestu smrti a zde Nejvyšší soud dokonce jednal z úřední povinnosti, nikoli jen na návrh.

8.1.2. Obnova řízení

Další možností k prolomení právní moci rozsudku ukládajícího doživotní trest je obnova řízení uvedená v § 277 an. TR. Na rozdíl od výše uvedeného institutu dovolání, slouží obnova řízení k odstranění nedostatků ve skutkovém zjištění, na jehož základech byl rozsudek postaven. Důležitou podmínkou však je, že tyto nedostatky skutkového zjištění plynou z toho, že až po právní moci původního rozsudku vyšly najevo nové skutečnosti či důkazy, které byly dříve orgánům činným v trestním řízení neznámé. Neposuzují se tedy dříve známé skutečnosti, které podle názoru odsouzených soud nesprávně posoudil, ale pouze důkazy a skutečnosti nové, které by mohly odůvodnit změnu původního rozhodnutí.

Občasná kritika tohoto opravného prostředku se vyskytuje zejména v souvislosti s příslušností soudu k rozhodnutí o obnově. O návrhu na povolení obnovy řízení, které skončilo pravomocným rozsudkem, totiž rozhoduje stejný soud, který ve věci rozhodl již v prvním stupni (§ 281 odst. 2 TR). Ochota soudů měnit svá původní rozhodnutí a přiznat tak určité pochybení však nemůže být přirozeně příliš velká. Tento problém vystupuje u doživotních rozsudků do popředí ještě více než u jiných. Pokud se totiž soud již odhodlá k uložení takto výjimečného trestu, dává tím najevo, že o spáchání konkrétního trestného činu nemá sebemenší pochybnosti. Tyto případy jsou taky v mnohem větším měřítku „propírány“ v médiích. Přiznat chybu ve svém původním úsudku a vystavit se tak kritice veřejnosti je tak o to těžší.

Na druhé straně je naprosto jasné, že doživotně odsouzení pachatelé se budou snažit veškerými možnými prostředky dostat z vězení a mnohé jejich důvody uváděné jako nezbytné pro obnovu řízení jsou naprosto nedostatečné či dokonce smyšlené. Zpravidla jsou tak jejich návrhy na obnovu řízení po právu zamítnuty s ohledem na § 283 písm. d) TR.

8.1.3. Stížnost pro porušení zákona

Posledním mimořádným prostředkem, který může být dle § 266 an. TŘ, je stížnost pro porušení zákona. Tuto stížnost může podat pouze ministr spravedlnosti a směřuje k Nejvyššímu soudu. Jejím cílem je náprava podstatných vad v rozhodnutí či řízení, které mu předcházelo. Ministr spravedlnosti se takto angažuje spíše jen výjimečně a zpravidla tak činí z podnětu, který mu může podat kterákoli osoba. Nezřídká tento podnět podávají samotní obhájci odsouzených.

V souvislosti s doživotním trestem zde vystupuje do popředí medializovaný případ doživotně odsouzeného vězně Jiřího Kajínka (nar. 1961). Nemalá část veřejnosti je přesvědčena o jeho nespravedlivém odsouzení (ne-li o úplné nevině). Sepisují se petice a pořádají se demonstrace za jeho osvobození. Nemalou úlohu zde samozřejmě sehrál vliv médií. Ani ministři spravedlnosti zřejmě nezůstali ušetřeni tohoto vlivu (nebudeme-li mluvit přímo o nátlaku). Jak Pavel Rychetský v roce 2001, tak i Pavel Němec v roce 2006 podali stížnost pro porušení zákona ve prospěch J. Kajínka. Obě byly Nejvyšším soudem zamítnuty. Další podněty nyní již leží na stole nového ministra spravedlnosti Jiřího Pospíšila. Takto zvýšená angažovanost ministrů spravedlnosti je u výjimečných trestů naprosto pochopitelná. Zločiny, za které byli pachatelé k těmto nejtvrdějším trestům odsouzeni, jsou vždy široce medializovány a povědomí veřejnosti o nich je tak široké. Případné pochybení by bylo tvrdě odsuzováno.

8.2. Milost, amnestie

Další nadějí doživotních vězňů na život bez mříží je udělení milosti nebo amnestie prezidentem republiky. Udělení milosti je čistě individuálním aktem, oproti amnestii, která je udělována hromadně a vztahuje se na konkrétně vymezený okruh spáchaných trestných činů. Úpravu těchto institutů nalezneme jednak v Ústavě ČR /čl. 62 písm. g) a čl. 63 odst. 1 písm. j)/ a jednak v trestním řádu (§ 366 - 370).

Z možností, které prezident republiky v rámci těchto svých oprávnění má, je pro doživotně odsouzené pachatele významná pouze možnost zmírnění uloženého trestu, nebo jeho naprosté odpuštění. V takovém případě by tedy nešlo o zásah do pravomocného odsuzujícího rozsudku, ale pouze o změnu uloženého trestu. Na uznané vině pachatele by se nic nezměnilo. V rámci dvacetileté historie současné úpravy

doživotního trestu se dosud nestalo, že prezident milost nebo amnestii v těchto případech použil.

8.3. Ústavní stížnost a stížnost k Evropskému soudu pro lidská práva

Určité krajní možnosti, ke kterým se doživotně odsouzení pachatelé mohou uchýlit, představují ústavní stížnost a stížnost směřující k Evropskému soudu pro lidská práva ve Štrasburku (dále jen ESLP). Pojmovým znakem obou těchto variant je nutnost vyčerpání všech ostatních „běžných“ opravných prostředků. Konkrétní podmínky stanoví pro ústavní stížnost zák. č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu (§ 72-75) a pro stížnost k ESLP pak Evropská úmluva o lidských právech a základních svobodách z roku 1950 (čl. 35). Obsahem těchto stížností zpravidla bude tvrzené porušení práva na spravedlivý proces⁵⁷, které se řadí mezi základní lidská práva.

Obecně lze tyto možnosti považovat opravdu za nejkrajnější řešení, ale u doživotních vězňů, kteří již tzv. „nemají co ztratit“, nebude jejich případné využití nijak překvapivé.

---

⁵⁷ Vymezení tohoto pojmu nalezneme v čl. 6 Evropské úmluvy o lidských právech a základních svobodách.

9. Výkon trestu odnětí svobody na doživotí

9.1. Prameny právní úpravy

Začneme-li na zcela nejobecnější úrovni pramenů, z nichž česká právní úprava vychází, nemůžeme se nezmínit o dokumentech mezinárodních. Mnoho z nich sice nemá právně závaznou povahu, ale přesto jsou v praxi často ze strany států plně respektovány a některá jejich ustanovení jsou dokonce přejímána do národních právních řádů. Výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody se týkají zejména tyto dva dokumenty:

1. „Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni“

- přijaty na kongresu OSN v Ženevě v roce 1955
- představují vůbec první pravidla přijatá na mezinárodní úrovni v této oblasti
- zmiňují se zj. o rovném zacházení s vězni, o právu na zdravotní péči a o právu na přiměřenou životní úroveň

2. „Evropská vězeňská pravidla“⁵⁸

- doporučení Rady Evropy z roku 1987
- důraz na zachovávání rovnosti a důstojnosti vězňů, na jejich přípravu k budoucí resocializaci a na vhodný přístup vězeňského personálu k nim

Pro doživotní trest odnětí svobody je dále důležitý ještě jeden mezinárodní dokument a to:

3. „Doporučení Rady Evropy o přístupu vězeňské správy k odsouzeným na doživotí a jiným dlouhodobým trestům“⁵⁹

- přijato v roce 2003
- stanoví cíle, na které by se měla vězeňská správa u dlouhodobě vězněných pachatelů zaměřit:
  - a) zajištění bezpečnosti věznic (pro personál, vězně i návštěvníky)

---

⁵⁸ Rec (87) 3, the european prison rules

⁵⁹ Rec (2003) 23, on the management of life sentenced and other long-term prisoners

- b) eliminace škodlivých účinků výkonu dlouhodobých trestů
- c) zvyšování možností pachatelů na případnou budoucí resocializaci

Další úroveň pramenů právní úpravy tvoří úroveň českých ústavních zákonů. I zde nalezneme určité obecné postuláty týkající se výkonu trestu jako takového. Konkrétně v čl. 7 odst. 2 LZPS, který hovoří o zákazu krutého, nelidského a ponižujícího trestu i zacházení. Lze sem zahrnout i čl. 10 odst. 1 LZPS, který se týká práva na zachování lidské důstojnosti.

Podrobnou právní úpravu výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody nenalezneme na rozdíl od ostatních druhů trestů ani v trestním zákoníku, ani v trestním řádu. Tyto předpisy obsahují pouze několik málo obecných ustanovení týkajících se této problematiky a ve zbytku odkazují na právní předpisy speciální (§ 55 odst. 3 TZ, § 320 odst. 1 TR). Těmito speciálními předpisy jsou především zákon o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/1999 Sb. (dále jen ZVTOS) a vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody (dále jen ŘVTOS). V rámci těchto předpisů nalezneme i několik málo zvláštních ustanovení týkajících se pouze výkonu doživotního trestu. Více takových ustanovení pak nalezneme v nařízení generálního ředitele vězeňské služby ČR, o podmínkách a způsobech zacházení s odsouzenými zařazenými do oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením (č. 55/2007). Právě do těchto oddělení jsou totiž doživotně odsouzení pachatelé pravidelně zařazováni.

Zcela konkrétní pravidla výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody v jednotlivých věznicích pak nalezneme ve vnitřním řádu věznice, který stanoví její ředitel se souhlasem generálního ředitelství Vězeňské služby (§ 14 ZVTOS).

9.2. Úprava výkonu doživotního trestu

Trestní zákoník ohledně výkonu doživotního trestu stanoví pouze to, že doživotně odsouzený pachatel je soudem vždy obligatorně zařazen do věznice se zvýšenou ostrahou (§ 56 odst. 3 TZ), která v současném systému vězeňství představuje nejprísnější možnou variantu. Přeražení do věznice s mírnějším režimem je sice možné, ale u doživotního trestu tak lze učinit až po uplynutí minimálně 10 let výkonu trestu.

V dalším odkazuje trestní zákoník na úpravu „jiného právního předpisu“. Stejně pak činí trestní řád, když ve svém § 320 odkazuje na speciální ZVTOS.

ZVTOS obsahuje jednak ustanovení obecná (shodná pro veškeré podoby výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody) a jednak ustanovení zvláštní, týkající se pouze některých skupin odsouzených. Mezi tato zvláštní ustanovení patří i § 71, který se týká výkonu doživotního trestu.

§ 71

(1) Vnitřní řád věznice, jakož i obsah a formy zacházení s odsouzenými k doživotnímu trestu musí přihlížet též k povaze tohoto trestu a nebezpečnosti odsouzených, kterým je takový trest uložen.

(2) Návštěvy, vycházky a výkon kázeňských trestů probíhají zpravidla odděleně od ostatních odsouzených.

(3) Odsouzenému k doživotnímu trestu nelze přerušit výkon trestu nebo mu udělit kázeňskou odměnu spočívající v povolení dočasně opustit věznici v souvislosti s návštěvou nebo s programem zacházení.

(4) Odsouzení k doživotnímu trestu jsou ubytováni zpravidla po jednom.

Pokud v tomto paragrafu nenalezneme zvláštní úpravu, bude se výkon doživotního trestu řídit obecnými ustanoveními tohoto zákona a pro doživotně odsouzené pachatele tak budou platit stejná pravidla jako pro pachatele odsouzené ke krátkodobějším trestům odnětí svobody (§ 58 odst. 1 ZVTOS). Naprosto stejně je pak nutné postupovat i u ŘVTOS, který má zvláštní ustanovení pro výkon doživotního trestu v § 95-97.

§ 95

Odsouzení k doživotnímu trestu vykonávají trest zásadně v oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením (§ 8 odst. 3).

§ 96

(1) Odsouzeným může být umožněno v době stanovené vnitřním řádem navštěvovat kulturní a společenské místnosti společně s dalšími odsouzenými.

(2) *Odsouzení pracují zpravidla na pracovištích uvnitř oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením.*

(3) *V průběhu vycházek mohou být ve zvlášť odůvodněných případech odsouzení poutáni.*

§ 97

Návštěvy odsouzených jsou prováděny zpravidla za přímého dohledu příslušníka Vězeňské služby.

Tato výše uvedená ustanovení tedy v některých aspektech zužují práva, která vězni ve výkonu trestu obecně mají. Protože speciální úprava výkonu doživotního trestu není nijak rozsáhlá, zůstávají tato práva značně široká a nezřídka se stávají terčem kritiky. Materiální podmínky, které v současnosti panují v českých věznicích, jsou trnem v oku nejednomu občanovi této republiky. Pro ilustraci uvádím některá z práv a povinností doživotně odsouzených vězňů, které mohou nastítnit, jak se v českém vězení vlastně žije.

9.2.1. Práva doživotně odsouzených

Každá cela je vybavena minimálně lůžkem, uzamykatelnou skříňkou pro uložení osobních věcí, stolem a židlemi. Dále je zde samozřejmě hygienické zařízení zahrnující záchod a umyvadlo. Výměra cely nesmí být menší než 6 m². K úklidu jsou vězňům pravidelně vydávány běžné čisticí prostředky. Povolit lze i přiměřenou individuální estetickou úpravu místnosti (např. v podobě květin, nebo plakátů). Pro lepší představu přikládám několik fotografií těchto cel ze dvou našich nejznámějších věznic, kde jsou doživotně odsouzení pachatelé v současnosti umístěni – Valdice, Mírov – příloha č. 5.

To, že mají být doživotně odsouzení pachatelé zpravidla ubytováni po jednom, je vlastně určitou výhodou. Je tak zajištěna nejen větší bezpečnost dozorců a ostatních vězňů, ale i samotným pachatelům to tak často vyhovuje⁶⁰. Nejedná se totiž o naprostou samovazbu, odkud by se odsouzení vůbec nedostali ven, ale naopak mohou trávit poměrně mnoho času mimo celu (zpravidla opět pouze s jinými doživotně odsouzenými

---

⁶⁰ Konkrétně 83,5 % z doživotních vězňů, kteří se v roce 2009 zúčastnili výzkumu JUDr. Mgr. J. Navrátilové, Ph.D., si přálo vykonávat svůj trest odděleně.

vězni). Navíc je faktickým oddělením těchto vězňů zabráněno jejich fyzickému napadání ze strany ostatních odsouzených (zejména pachatelé odsouzení za sexuální násilí na dětech jsou ve věznicích vystavováni neustálému psychickému i fyzickému teroru ze strany ostatních vězňů).

Na cele může mít odsouzený i vlastní radiopřijímač a v některých případech i televizi. Knihy, denní tisk a časopisy si může vězeň neomezeně na svůj náklad objednávat a stejně tak může využívat služeb vězeňské knihovny. Dále je zde možnost zapůjčení společenských her. Zachováno je i právo na poskytování duchovních a dalších obdobných služeb (zejména u doživotně odsouzených vězňů je výskyt jevu obrácení se na víru velmi častý). Odsouzení si mohou ve vězení doplnit i své vzdělání. Mohou zde dokončit základní či střední školu, absolvovat vysokoškolské vzdělání, nebo se účastnit i dalších forem vzdělávání a zvyšování pracovní kvalifikace.

Odsouzení se stravují na celách. Kromě pravidelných přidělů si mohou některé potraviny nakoupit i v prodejně věznice (zpravidla dvakrát týdně), nebo jim mohou být zaslány prostřednictvím balíčku (dvakrát ročně, do hmotnosti 5 kg). Dvakrát denně je vězňům poskytována vřelá voda na přípravu kávy nebo čaje. V případě potřeby je poskytována i tzv. „léčebná výživa“.

Možnosti korespondence jsou v podstatě neomezené. Samozřejmě je zde oprávnění vězeňského personálu kontrolovat její obsah⁶¹. Kontrolován je i případný telefonický hovor (formou odposlechu), který lze v odůvodněných případech odsouzenému povolit. Náklady v obou případech hradí sám odsouzený.

Počet návštěv je omezen na 3 hodiny v jednom kalendářním měsíci. Zpravidla jsou vykonávány za přímého dozoru vězeňského personálu v místnosti, kde je návštěvník od odsouzeného oddělen průhlednou přepážkou.

Podle vlastního zájmu se mohou vězni účastnit vycházek, během nichž mohou i sportovat. Minimální doba vycházky je 1 hodina. Uskutečňují se na speciálních vycházkových dvorech a doživotně odsouzení pachatelé je vykonávají pouze s jinými doživotně odsouzenými. Ve výjimečných případech mohou být i během těchto vycházek vězni spoutáni.

---

⁶¹ Nepřípustná je však kontrola korespondence mezi odsouzeným a jeho advokátem. Stejně tak je nepřípustná kontrola dopisů směřujících k některým státním orgánům či mezinárodním organizacím vyjmenovaných v § 17 odst. 3 ZVTOS.

Zajištěno je denní umývání a pravidelné holení. Vězni jsou také bezplatně stříhání. Sprchování teplou vodou probíhá minimálně jednou týdně (u mužů zpravidla omezení doby na 10 minut). Pokud nemá odsouzený prostředky ani na základní hygienické potřeby, jsou mu v nezbytném rozsahu poskytnuty.

Zdravotní péče je poskytována ve vězeňském zdravotnickém středisku. Kromě prohlídek v případě onemocnění jsou prováděny i periodické prohlídky preventivní.

Mezi důležitá práva odsouzených patří i právo podávat stížnosti a žádosti. Toto právo je hojně využíváno a četné stížnosti směřují nejen ke státním orgánům ČR, ale i k orgánům a institucím mezinárodním.

9.2.2. Povinnosti doživotně odsouzených

Základní povinností vězňů je samozřejmě dodržovat stanovený pořádek a kázeň. Musí plnit pokyny a příkazy vězeňského personálu a plnit úkoly vyplývající z programu zacházení. Podle toho, jak odsouzení tyto své povinnosti plní, jim mohou být uděleny buď kázeňské odměny, nebo kázeňské tresty. Mezi odměny patří např. pochvala, zvýšení doby trvání návštěv (až na 5 hodin měsíčně), věcná či peněžitá odměna nebo rozšíření osobního volna. Kázeňskými tresty jsou pak např. důtka, zákaz přijetí balíčku, pokuta či umístění do samovazby (max. na 20 dnů). Přitom však platí, že doživotně odsouzeným pachatelům nelze jako kázeňskou odměnu udělit povolení k dočasnému opuštění věznice.

Odsouzení, kteří byli zařazeni do práce, mají povinnost pracovat⁶². Nabídka práce je však velmi omezená. Tento problém se však samozřejmě netýká pouze vězňů, jak to trefně vyjádřil i bývalý ředitel Vězeňské služby ČR J. Malý: „*Nedostatek práce není specialitou vězeňského života, ale realitou celé ČR*“⁶³. Mnoho vězňů tak buď nepracuje vůbec, anebo jen na velmi zkrácený úvazek několika málo hodin. V současnosti se zaměstnanost všech odsouzených pohybuje okolo 63 %⁶⁴. Doživotně odsouzení pachatelé přitom musí zpravidla zůstat i při výkonu práce uvnitř oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením a najít pro ně práci je tak ještě o něco těžší. Často zde tak mohou vykonávat jen jednoduché manuální práce jako je např.

---

⁶² Zařazení do práce provádí svým rozhodnutím ředitel příslušné věznice (na doporučení odborných zaměstnanců).

⁶³ Malý, D. Vězeňství po česku, s. 19

⁶⁴ www.vscr.cz (stav k 31. 10. 2010)

lepení obálek, nebo přešívání oděvů⁶⁵. Pokud jsou vězni zařazeni do denní formy studia, jsou posuzováni stejně jako vězni zařazení do práce.

Další významnou povinností vězňů je hradit náklady výkonu trestu. Je však nutné podotknout, že tato povinnost je značně omezena. Zcela osvobození od této povinnosti jsou především ti vězni, kteří nebyli nezaviněně zařazení do práce a nemají ani jiný příjem či hotovost⁶⁶. Náklady na jednoho odsouzeného se v současnosti pohybují okolo 1000,- Kč (40 €) za jeden den⁶⁷. Odsouzení však hradí pouze velmi malou část těchto nákladů a to maximálně 1500,- Kč (60 €) měsíčně. Jednou z možností, jak tyto náklady uhradit je výše zmiňovaný výkon práce. Výši platu odsouzených stanoví nařízení vlády č. 365/1999 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody. Vykonávané práce jsou zde rozděleny do 3 skupin podle vyžadované kvalifikace pro jejich provádění. Základní složka odměny je stanovena v rozmezí 4500,- Kč (za práce nevyžadující žádnou odbornou kvalifikaci) až 9000,- Kč (za zvláště náročné a specializované práce). Po všech povinných odvodech se z čisté mzdy odebírá 32 % částky právě na náhradu nákladů výkonu trestu, ovšem do maximální výše 1500,- Kč za měsíc. Pokud je však situace naopak taková, že vězeň není zařazen do práce a nemá ani jiný příjem či hotovost, je mu věznicí poskytováno tzv. „sociální kapesné“ v minimální výši 100,- Kč měsíčně.

9.2.3. Typický denní režim doživotního vězně

V současnosti je k doživotnímu trestu odnětí svobody v České republice odsouzeno 38 vězňů (36 mužů a 2 ženy)⁶⁸. Svůj trest si odpykávají v pěti zdejších věznicích. Většina je umístěna ve Valdicích a Mírově. Několik málo pak v Karviné a v Rýnovicích. Doživotně odsouzené ženy jsou umístěny ve věznici v Opavě⁶⁹.

---

⁶⁵ Současný projekt ve věznici Mírov zaměstnává 6 ze 7 zde umístěných doživotně odsouzených vězňů. Přešívají zde falzifikáty značkového oblečení zabaveného pracovníky celní správy. S těmito oděvy pak bude disponovat Český červený kříž.

⁶⁶ Další případy osvobození od povinnosti hradit náklady trestu jsou taxativně vypočteny v § 35 odst. 2 ZVTOS.

⁶⁷ www.vscr.cz (stav k lednu 2010)

⁶⁸ www.vscr.cz (statistická ročenka pro rok 2009)

⁶⁹ V současnosti jde pouze o 2 ženy: Dana Zeislová (dříve Stodolová, nar. 1971) a Jaroslava Fabiánová (nar. 1967)

Rozhodně největší počet těchto pachatelů se nachází ve věznici Valdice, a proto zde uvádím právě příklad denního režimu doživotně odsouzeného vězně z této věznice⁷⁰:

6:00	budíček
6:25	sčítání osob
6:35	snídaně a kontrola cely
7:45 – 12:00	osobní volno (zahrnuje hygienu, úklid, plnění aktivit programu zacházení, vycházku)
12:00	oběd
12:30 - 13:00	výdej pošty
13:00 – 16:30	osobní volno
16:30	večeře
17:00 – 18:30	osobní volno
18:30	sčítání osob
19:30 – 21:30	osobní volno
21:30 – 22:00	hygiena
22:00	večerka

9.2.4. Systém vnitřní diferenciaci a rotace odsouzených

Odsouzení vykonávající doživotní trest jsou rozděleni do tří prostupných skupin. Je tak naplněn požadavek na individuální přístup ke každému z vězňů podle jejich chování a postoji k uloženému trestu. Čím lepší chování vězně, tím vyšší diferenciacní skupina a tím větší rozsah výhod. Těmito výhodami se rozumí zejména širší možnosti trávení volného času (např. u televize nebo v posilovně⁷¹), více nákupů věcí osobní potřeby, nebo více hodin návštěv blízkých osob.

- 3. diferenciacní skupina – vězni, jejichž chování není zvládnutelné běžnými postupy (dopouštějí se závažných přestupků proti vnitřnímu řádu věznice)

⁷⁰ Navrátilová, J. Výjimečný trest, s. 78

⁷¹ Jsou zde umístěna spíše jen nářadí sloužící k aerobnímu cvičení (rotopedy, běžící pásy apod.). Silová cvičení s činkami jsou zcela pochopitelně omezoována.

- 2. diferenční skupina – zpravidla všichni doživotně odsouzení začínající svůj doživotní trest, pokud převážně plní svoje povinnosti
- 1. diferenční skupina – zpravidla po vyhodnocení pěti po sobě jdoucích hodnotících období výkonu trestu ve druhé diferenční skupině, pokud odsouzení zcela příkladně plní svoje povinnosti

Není vhodné, aby doživotně odsouzení pachatelé vykonávali celý svůj trest uvnitř zdí jediné věznice. Jedním z hlavních důvodů pro toto tvrzení je zejména nebezpečí útěku vězně, který si po dlouhodobém pobytu na jediném místě může detailně zmapovat prostory a technické zabezpečení věznice. Dalším z důvodů je působení stereotypního prostředí a denního režimu, které má neblahé účinky na psychiku vězně a tedy i na proces jeho nápravy. Po určité době je tedy prováděno přísně utajované přemísťování vězňů a lze tak hovořit o jejich určité nepravidelné „rotaci“.

Podobná povinná rotace se týká i personálu, který pracuje na odděleních pro doživotně odsouzené. Důvody pro toto opatření jsou přitom obdobné jako u rotace vězňů. Za prvé se tak znesnadní navazování bližších kontaktů mezi vězeňským personálem a vězni, které by mohlo v nejkrajnějším případě vést až k nápomoci k útěku vězně. Za druhé je zde důvod psychických dopadů této náročné práce na personál věznice, kdy hrozí nebezpečí tzv. „vyhoření“. Proto jsou stanoveny lhůty, po které mohou zaměstnanci Vězeňské služby ČR na odděleních pro doživotně odsouzené setrvat. Dozorci zde mohou sloužit max. 1 rok a ostatní odborní zaměstnanci pak max. 2 roky.

9.3. Závěrem

Z výše uvedených řádků si lze učinit poměrně přesnou představu o tom, co vlastně obnáší doživotní trest, který je v současnosti v České republice považován za trest nejpřísnější. Dle mého názoru je však výkon tohoto trestu nastaven opravdu velice mírně a to až nepochopitelně. Zvláštní úprava výkonu tohoto trestu není nijak rozsáhlá, a proto jsou pachatelé těch nejhorších zločinů prakticky ve stejném postavení jako jakýkoli jiný vězeň odsouzený třeba jen i na několik málo měsíců. Tím nejhorším, co se může vrahům dětí, či vrahům vybírajícím si zcela náhodné oběti stát, je tak to, že zbytek života stráví v dobře vybavených celách, s „plnou penzí“ a možností „kulturního

vyžití“. Ačkoli již byla teorie odplaty v našich podmínkách překonána, měl by podle mého názoru uložený trest poskytovat alespoň částečnou morální satisfakci obětem trestného činu (v těchto případech spíše jejich pozůstalým). Výkon doživotního trestu tak, jak je v současnosti nastaven, však tuto satisfakci rozhodně poskytnout nemůže. Pokud se již smíříme s tím, že návrat České republiky k trestu smrti není ve světě volajícím po dodržování lidských práv prakticky možný, neměli bychom se smířit s neustálým zlepšováním materiálních podmínek ve věznicích a rozšiřováním práv doživotně odsouzených vězňů.

10. Důsledky a účinnost trestu odnětí svobody na doživotí

10.1. Programy zacházení

Jedním z důležitých principů, které se v rámci trestního práva uplatňují je i tzv. „princip restorativní (obnovující) justice“. Potrestání pachatele má směřovat k tomu, aby si uvědomil svou odpovědnost za spáchané činy, snažil se o nápravu důsledků a po vykonání trestu se začlenil zpátky do společnosti. Tento princip musí být dodržen i u doživotně odsouzených pachatelů, jejichž motivačním faktorem k nápravě stále zůstává možnost podmíněného propuštění na svobodu. I tito pachatelé musí být tedy odborným personálem věznice připravováni na možnost znovuzачlenění do společnosti řádných občanů. Musí zde být snaha i o jejich nápravu, ať už je prakticky možná či nikoli. Každý vězeň představuje nezaměnitelnou individualitu, a proto musí být i přístup k němu specifický, odpovídající charakteru jeho osobnosti, délce trestu i příčinám jeho trestné činnosti. Po nástupu do vězení je proto každému z vězňů vytvořen tzv. „program zacházení“⁷². Jedná se o hlavní prostředek pozitivního působení odborného personálu věznice na odsouzené. Účelem je nejen příprava na resocializaci pachatele, ale takový program zacházení má dále zmírňovat negativní důsledky dlouhodobých trestů a dále smysluplně vyplňovat čas strávený ve věznici.

Konkrétní obsah programu zacházení je tvořen seznamem činností, kterých se bude odsouzený povinně zúčastňovat. Jsou zde zahrnuty následující aktivity:

- pracovní
- vzdělávací
- speciální výchovné (zejména pravidelné pohovory s psychology, psychiatry a pedagogy⁷³)
- zájmové
- v oblasti utváření vnějších vztahů (zahrnuje návštěvy, korespondenci či případné telefonické hovory)

Odsouzenému jsou nabídnuty určité varianty z těchto programů a ten si z nich může sám vybrat. Pokud si žádnou nabízenou alternativu nezvolí, zúčastní se takový vězeň

---

⁷² Nevypracovává se však pro odsouzené, kteří mají vykonat trest nebo jeho zbytek ve výměře nepřesahující 3 měsíce (§ 40 odst. 2 ZVTOS).

⁷³ Tyto pohovory se konají zpravidla po 14 dnech a lze je považovat za těžiště celého programu zacházení.

tzv. „minimální programu“ stanoveného vnitřním řádem věznice, jehož základ tvoří zejména aktivity pracovní.

Pokud budeme chtít zhodnotit účinnost těchto programů zacházení, narazíme na zcela stejný problém jako při hodnocení účinnosti trestu jako takového. Pachatel musí sám uznat svou vinu, musí projevit lítost a snahu napravit se, musí zároveň věřit, že trest mu v nápravě pomůže. Stejně tak musí pachatel věřit, že program zacházení je pro něj vhodný a že přispěje k jeho nápravě. Pokud tomu tak není, jsou snahy všech psychologů a pedagogických pracovníků naprosto zbytečné a účinky potrestání na psychiku pachatele jsou minimální, ne-li přímo nulové. „*Trest funguje jen tam, kde pachatel uznává svou vinu*“⁷⁴. Programy zacházení pak mohou fungovat jen tehdy, pokud jsou vězni správně motivováni a ochotni tyto programy dobrovolně absolvovat. Povaha osobnosti pachatele je tedy pro otázku možnosti jeho nápravy mnohem důležitější, než výchovné působení na něj.

10.2. Osobnost doživotně odsouzeného pachatele

Nejednou se odborníci v historii pokoušeli nalézt soubor znaků, které by charakterizovaly osobnost pachatele a umožnily ho tak neomylně odlišit od „nekriminální“ části lidské populace. Byla zde frenologie, která hlásala, že predispozice ke spáchání trestného činu rozpozná podle hrbolů na lebce člověka. Byly zde teorie, které jedinou příčinu kriminality viděly ve vrozených vlastnostech člověka i teorie, které dávaly naopak vinu pouze vnějšímu prostředí, které vlastně jedince ke spáchání trestného činu donutí. V současné době je však již jisté, že se dosud nikomu nepodařilo prokázat existenci typických psychických (natož fyziologických) znaků, které by nutně předurčovaly jedince ke kriminálnímu jednání. Neexistuje tedy univerzální prototyp pachatele. Veškeré závěry o typických vlastnostech pachatelů se tedy mohou pohybovat pouze na pravděpodobnostní úrovni. V současné době tedy již není cílem forenzních psychologů nalézt obraz typického „kriminálního“, ale spíše nalézat soubory vlastností, které jsou charakteristické pro pachatele jednotlivých druhů trestné činnosti a které tak mohou pomoci nejen při vyšetřování trestného činu, ale zároveň i při následném zacházení s těmito pachateli.

---

⁷⁴ Řeháček, J. Trest odnětí svobody na doživotí a možnost podmíněného propuštění odsouzených z jeho výkonu

10.2.1. Studie Institutu pro kriminologii a sociální prevenci – „Dlouhodobé tresty odnětí svobody“

Důležité výsledky ohledně povahy osobnosti pachatelů nejzávažnější násilné trestné činnosti, kteří byli odsouzeni k doživotnímu trestu, přinesl výzkum Institutu pro kriminologii a sociální prevenci z roku 2003. Tento výzkum se týkal dlouhodobých trestů odnětí svobody, za které jsou považovány tresty přesahující hranici 5 let. Právě s překročením této hranice je totiž nejčastěji spojován vznik závažnějších penitenciárních problémů. Výzkum rozdělil vězně do několika skupin podle délky uloženého trestu a tak se kromě jiného věnuje i specifické skupině doživotně odsouzených pachatelů.

Jedním z nejdůležitějších tvrzení, se kterými výzkum přichází je fakt, že u všech doživotně odsouzených byla resocializace naprosto vyloučena. Jejich náprava byla tedy znalci označena jako naprosto nemožná. Účel potrestání se tak zredukoval pouze na eliminaci těchto osob ze společnosti.

Všichni doživotně odsouzení projevují známky určité poruchy osobnosti⁷⁵. Přitom u třetiny z nich byla diagnostikována tzv. „disociální porucha osobnosti“, která je považována za nejnebezpečnější odchylku od psychické normy. Touto poruchou údajně trpí 70-100 % všech kriminální recidivistů. Charakteristické vlastnosti vyskytující se u těchto osob jsou následující:

- nedostatečný rozvoj vyšších citů
- neschopnost empatie (vcítění se do pocitů druhých) a dlouhodobějších citových vazeb
- sobeckost, bezohlednost, egocentričnost
- absence morálních zábran (tzv. „moral insanity“), neschopnost pociťovat výčitky, soucit či stud
- neschopnost pocítit vinu, svalování viny na druhé či na společnost jako takovou
- neschopnost poučit se ze zkušenosti či z vykonaného trestu
- nízká tolerance na neúspěch a pociťovanou frustraci, nízký práh pro uvolnění agrese

---

⁷⁵ Znamější je dřívější pojem „psychopatie“ (v současné odborné terminologii byl nahrazen pojmem „specifická porucha osobnosti“).

Je snadné odhadnout, že člověk s takovými vlastnostmi bude jen těžko napravitelný a že jeho přístupnost léčbě či nápravě bude minimální. Veškeré pokusy psychologů o apelaci na morální hodnoty takových pachatelů, na jejich svědomí a pocity viny, zde musí nutně selhávat. Jako vhodnější se jeví přístup přísnější a autoritativní. Tyto osobnosti dokážou být totiž vysoce manipulativní a jakoukoli slabost či projev dobrodiní dokážou zneužít ve svůj prospěch. Lepší než prázdné snahy o vzbuzení pocitu viny u dotyčného pachatele, je vést ho k pragmatickému vztahu k zákonům a sociálním normám. Mnoho expertů z oboru je totiž přesvědčeno, že převážná většina těchto vězňů vůbec nepřipouští, že uložený trest by je měl odstranit od další zločinnosti⁷⁶.

U ¼ doživotních vězňů byla odhalena parafilie a u ½ pak závislost na alkoholu nebo jiných návykových látkách. Dále se často vyskytovaly poruchy intelektu a postižení centrální nervové soustavy.

Mezi osobami odsouzenými k doživotnímu trestu převládali svobodní, bezdětní a osoby bez trvalého partnerského vztahu. Neprokázala se však žádná souvislost mezi neúplnou primární rodinou pachatele a jeho následnou kriminální „kariérou“.

Vzdělání doživotně odsouzených pachatelů nijak nevybočuje z celkové populace českých vězňů. Převládá zde základní vzdělání a vyučení. Nejčastěji se vyskytují dělnické profese, ale výjimkou nejsou ani bývalé profese policisty, vojáka či člena bezpečnostní služby.

I přesto, že byla tato studie publikována již před 7 lety (v roce 2004), zůstávají její výsledky významné i v současnosti. Doživotně odsouzených pachatelů sice v českých věznicích podstatně přibylo, ale pokud prostudujeme jejich případy, zjistíme, že i tito nově nastoupivší doživotní vězni byli zpravidla znaleckými posudky označeni za nenapravitelné a možnost jejich resocializace do společnosti tak byla vyloučena. Osobnosti těchto pachatelů také stále vykazují podobné vlastnosti, jaké byly uvedeny v předcházejících řádcích. I sociální charakteristiky (jako je např. úroveň vzdělání, povolání či rodinný stav) zůstávají procentuálně zastoupeny velice obdobně. To ostatně dokazují i novější výzkumy zaměřené na doživotně odsouzené vězně, jakým je např. výzkum JUDr. Mgr. J. Navrátilové, Ph.D. z roku 2009⁷⁷.

---

⁷⁶ Blatníková, Š., Diblíková, S., Karabec, Z. Dlouhodobé tresty odnětí svobody, s. 140

⁷⁷ Výzkum probíhal celkem ve třech fázích – první výzkum z roku 1998 se zaměřil pouze na doživotně odsouzené vězně, zatímco další dva výzkumy provedené v letech 2004/2005 a v roce 2009 se zabývají širší skupinou pachatelů odsouzených k výjimečným trestům.

10.3. Důsledky dlouhodobého uvěznění

Hlavní negativní důsledky, které dlouhodobé uvěznění přináší, lze shrnout do následujících bodů:

- vytržení jedince z běžného života společnosti
- přerušení sociálních vazeb, které měl jedinec ve svém původním prostředí (zejména styky s rodinou a přáteli), včetně vazeb pracovních
- potlačení individuality uvězněného (ztráta pocitu odpovědnosti za rozhodování v každodenním životě, ztráta iniciativy)
- proces prizonizace (viz. níže)

Do tohoto výčtu není záměrně zahrnuto nebezpečí ohrožení duševního zdraví dlouhodobě uvězněného jedince. O této otázce se totiž vedou dlouhodobé spory a jednotlivé výzkumy doživotně odsouzených ve světě se značně liší. Je sice prokázáno, že mezi těmito vězni se psychická poruchovost vyskytuje opravdu ve vysokém procentu, ale nelze přesně určit, kdy tyto poruchy vznikly – zda před uvězněním, nebo až po něm. S určitou pravděpodobností lze tvrdit, že většina těchto poruch vznikla už před samotným spácháním trestného činu, pro který byli pachatelé později odsouzeni, a nelze je tak přičítat pobytu ve vězení. To však rozhodně neznamená, že by dlouhodobé uvěznění nezanechávalo na odsouzeném vůbec žádné psychické důsledky. Častý je například vznik depresí, apatie či naprosté uzavřenosti dlouhodobě uvězněných osob.

10.3.1. Proces prizonizace

Pojem prizonizace zavádí do odborné terminologie sociolog Donald Clemmer, který pracoval ve věznici v Chesteru (Illinois ve Spojených státech amerických). Zde ve 30. letech 20. století studoval mužskou vězeňskou subkulturu. Tento pojem můžeme definovat jako „určité působení prostředí a vztahů na jedince, který se ocitl za mřížemi“. Někdy je používán i pojem „adaptace na vězení“. Proces prizonizace probíhá následovně:

1. odsouzený po nástupu svého trestu hledá možnosti jak ve vězení nejlépe žít a přežít

2. přijetí vězeňských norem a pravidel, jejich postupné zvnitřnění (to vede ke ztrátě iniciativy a pocitu odpovědnosti, vězni se plně spoléhají na vězeňský personál) = tzv. aspekt institucionalizace
3. přijetí hodnot vězeňské subkultury (následkem je potlačení individuality, vězeň se tzv. „naučí to, co ještě neumí“) = tzv. aspekt ideologizace
4. z nováčka je „plnohodnotný trestanec“, vyhasínají vzorce chování potřebné pro život mimo vězení

O problému prizonizace se často vedou spory, ale většina odborníků se shoduje na tom, že nějaký takový proces za mřížemi opravdu probíhá.

Prizonizace samozřejmě probíhá u jednotlivých vězňů v různých formách i v různých časových délkách, ale jakmile jedinec normy vězeňské subkultury převezme, stává se v podstatě imunním vůči působení konvenčních norem společnosti. To, že se naučí žít ve vězení, ho zároveň odnaučí žít na svobodě. Čím delší je uložený trest, tím horší je dopad tohoto procesu. Tím lze také vysvětlit fakt, že doživotně odsouzení pachatelé patří mezi bezproblémové vězně, kteří se přestupků proti vězeňským řádům dopouští jen zcela výjimečně. Tito vězni jsou totiž na vězeňské prostředí nejlépe adaptováni (často nejde o jejich první pobyt za mřížemi). Vězeňské prostředí je nejlépe zpracováno. Paradoxně tak proces prizonizace zaviní to, že dlouhodobě vězněný jedinec ztratí veškeré předpoklady pro život mezi nekriminální částí populace. Pravděpodobnost recidivy po propuštění je vysoká. Výkon dlouhodobých trestů tak vlastně vůbec nenaplnuje svůj nápravný účel, protože pachatelé se ve vězení často stávají ještě více nebezpečnými. Jejich resocializace do společnosti, kde už vlastně nedokážou žít, je velice složitá. Někteří experti dokonce tvrdí, že po 5 až 7 letech uvěznění není pro odsouzeného „návratu“.

I přes tyto nepříznivé prognózy odborníků ohledně účinků výkonu trestu odnětí svobody na odsouzené, zůstává v současnosti izolace v přísně střežených objektech věznic jedinou možností, jak spolehlivě ochránit společnost před pachateli nejzávažnější trestné činnosti.

10.3.2. Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy

V roce 2001 se sešli ministři spravedlnosti ze členských států Rady Evropy, aby se zabývali otázkou výkonu doživotních a dlouhodobých trestů odnětí svobody. Výsledkem tohoto jednání je doporučení stanovící principy, které by měly být dodržovány vězeňskou správou při výkonu dotčených trestů:

1. princip individualizace (individuální přístup ke každému z vězňů)
2. princip normalizace (život ve vězení by se měl pokud možno co nejvíce blížit životu v reálné společnosti)
3. princip odpovědnosti (vězni se nemají ve všech ohledech spoléhat na vězeňský personál, ale má jim být zachována určitá míra osobní odpovědnosti za rozhodnutí v každodenním životě)
4. princip bezpečnosti (vždy musí být kladen důraz na bezpečnost společnosti, vězeňského personálu i samotných vězňů)
5. princip nevyčleňování (uložení dlouhodobého trestu samo o sobě by nemělo být jediným důvodem pro izolaci vězně od ostatních)
6. princip pokroku (společenský pokrok a změny se musí projevat i ve vězeňském systému)

Smyslem těchto principů je vlastně snaha zabránit procesu prizonizace, nebo alespoň zmírňovat jeho účinky, které na doživotní či dlouhodobě uvězněné vězně dopadají v nejvyšší možné míře. I když jde pouze o právně nezávazné doporučení, mnoho z těchto principů se odráží i v právním řádu a vězeňské realitě České republiky. Jediný přímý rozpor nalezneme u principu nevyčleňování, když český ZVTOS naopak výslovně stanoví, že „odsouzení k doživotnímu trestu jsou ubytováni zpravidla po jednom“ (§ 71 odst. 4). Při jejich izolaci se tedy nehledí na další faktory, jako je např. jejich nebezpečnost pro ostatní vězně, ale pouze na délku uloženého trestu.

10.3.3. Subjektivně pocíťované problémy odsouzených

O příběhy doživotně odsouzených vězňů jeví současná společnost opravdu velký zájem. Nejde však vždy jen o zájem odborný. Média i laická veřejnost se snaží prostoupit tajemství vězeňského života a nemalou část korespondence některých doživotních vězňů (zejména těch mediálně známých) tak tvoří různé dotazníky a žádosti

o exkluzivní rozhovory. Někteří tento zájem samozřejmě vítají a zakládají dokonce vlastní internetové stránky⁷⁸, kde popisují nejen svůj příběh (často „nespravedlivý“), ale i své pocity z každodenního vězeňského života. U jiných však tento příval zájmu vyvolá naprostou nechuť k jakékoli spolupráci. To se pak samozřejmě projeví i v procentu vězňů, kteří se zúčastní odborných studií a výzkumů. Toto procento není v současnosti nijak vysoké. Např. výzkumu Mgr. J. Tůmové z roku 2004 se zúčastnilo pouze 10 z 29 doživotně odsouzených. Výzkumu JUDr. Mgr. J. Navrátilové, Ph.D. se v roce 2009 pak zúčastnilo jen 13 ze 33 doživotně odsouzených.

I přes tuto neochotu doživotně odsouzených pachatelů ke spolupráci, určité odborné výzkumy proběhly a zcela jistě budou probíhat i nadále. I když z nich nebude možné vyvodit zcela jednoznačné závěry, zůstávají jejich výsledky i nadále důležité, a to zejména pro oblast zacházení s touto skupinou vězňů. Zpravidla takový výzkum zahrnuje jednak otázky zaměřené na objektivní stránku osobnosti (např. věk, rok odsouzení, vzdělání, rodinné poměry, či dříve vykonávaná povolání) a jednak otázky směřující ke zjištění subjektivních pocitů odsouzeného. Objektivní charakteristikou osobnosti pachatele jsem se již zabývala v předchozím textu (viz. 10.2.1. Studie Institutu pro kriminologii a sociální prevenci) a nyní se proto omezím pouze na výsledky výzkumů v otázkách subjektivních. Vycházím zejména z výzkumu JUDr. Mgr. J. Navrátilové, Ph.D. z roku 2009⁷⁹, který přináší v současnosti nejaktuálnější informace. Podobné výsledky bychom však našli i ve výzkumech starších, např. ve výše zmiňovaném výzkumu J. Tůmové z roku 2004⁸⁰, nebo ve Studii Institutu pro kriminologii a sociální prevenci - „Dlouhodobé tresty odnětí svobody“- z roku 2003, která byla výše již také zmíněna.

➤ Mezi nejvíce pociťované problémy doživotních vězňů patří:

(Zkoumaným subjektům bylo dáno na výběr z několika tvrzení.)

- „Toužím, aby se uplynulý čas vrátil zpět.“
- „Zlobím se sám na sebe.“
- „Postrádám někoho.“

---

⁷⁸ Např. stránky Jiřího Kajínka, nar. 1961 (www.jirikajinek.cz), nebo Ivana Roubala, nar. 1951 (www.ivanroubal.estranky.cz).

⁷⁹ Navrátilová, J. Výjimečný trest

⁸⁰ Tůmová, J. Výsledky provedeného dotazníkového výzkumu zaměřeného na osoby odsouzené k trestu odnětí svobody na doživotí

- „Cítím, že zde promarňuji svůj život.“
- „Postrádám život ve společnosti.“

➤ Naopak jako nejméně zatěžující problémy vězni uváděli:

- „Mám sexuální problémy.“
- „Mám starosti, jak se na svobodě vypořádám s problémy.“

Jako svůj největší problém tedy vězni vidí sociální izolaci, která je vlastně samotnou podstatou jejich trestu. I odborníci však vidí ve ztrátě kontaktů s vnějším světem největší problém vězeňského systému. Pokud vězeň nemá žádné návštěvy, korespondenci či jiný styk s blízkými osobami, je velice pravděpodobné, že proces prizonizace na něj dopadne velice rychle. Úspěšnost jeho případné resocializace mezi „řádné občany“ je prakticky nemožná. Naopak nejméně vězně trápí myšlenky na budoucnost a na jejich možné propuštění na svobodu. To je u doživotního trestu více než pochopitelné, protože možnost podmíněného propuštění je zde skutečně jen velmi hypotetická.

Závěrem této kapitoly je nutné zmínit i zcela specifický problém, který mohou pociťovat pouze vězni odsouzení na doživotí. Tímto problémem je neurčitost jejich trestu. Odsouzený totiž nikdy neví, jak dlouhou dobu za mřížemi skutečně stráví. Neví kdy a zda vůbec bude někdy propuštěn na svobodu. Samozřejmě bude částečně záviset na věku, ve kterém vězeň svůj trest nastoupil. Pokud nastoupí v pozdějším věku, může se vlastně vzhledem ke lhůtám, které musí uplynout před možností podmíněného propuštění, smířit s tím, že za mřížemi stráví opravdu celý zbytek svého života. Takové případy jsou však zcela výjimečné⁸¹ a jak jsem již uvedla v jedné z předchozích kapitol, většina současných doživotně odsouzených vězňů počítá s tím, že se ještě někdy na svobodu podívá.

---

⁸¹ Jako příklad uvádím nejstarší doživotně odsouzenou Miroslavu Kukačkovou, nar. 1928, která byla sice odsouzena německým soudem (za nájemnou vraždu svého 90-tiletého manžela), ale sama požádala o výkon trestu v České Republice. Svůj trest zde nastoupila v roce 2000, kdy už jí bylo 72 let. Ve vězení v Opavě pak také v dubnu 2008 zemřela, ve věku 80 let.

11. Zahraniční srovnání

Právní úprava doživotního trestu odnětí svobody v České republice nepředstavuje ve světě rozhodně žádnou raritu. Prakticky ve všech státech současné Evropy tento trest nalezneme a zpravidla se bude jednat o nejpřísnější formu potrestání, která nahrazuje zrušený trest smrti. Výjimka však potvrzuje pravidlo, a proto i zde nalezneme státy, kde právní úprava takového trestu naprosto chybí. Jde o Norsko, kde byl tento trest zrušen již v roce 1981, Španělsko (zde lze ve výjimečných případech uložit trest odnětí svobody až na 40 let) a Portugalsko. Stejně jako v České republice, ani v ostatních evropských státech zpravidla nejde o absolutní pojetí doživotního trestu. Obvykle se zde uplatňují instituty podmíněného propuštění, prezidentské milosti či prominutí trestu. V následujících odstavcích uvádím základní body právní úpravy pěti vybraných evropských zemí, kterých lze užít pro srovnání se současnou úpravou České republiky a ze kterých je případně možné čerpat i myšlenky pro budoucí návrhy de lege ferenda.

11.1. Slovensko

Slovenská republika se od 1. 1. 2006 řídí zcela novými trestními předpisy. K tomuto datu totiž nabyly účinnosti nový trestný zákon (č. 300/2005 Z.z.) a trestný poriadok (č. 301/2005 Z.z.). Zdejší úprava doživotního trestu je považována za jednu z vůbec nejpřísnějších v Evropě. Příčinou toho je zejména fakt, že v některých případech je doživotní trest opravdu trestem absolutním, kde se možnost podmíněného propuštění na svobodu vůbec nepřipouští.

Trest odnětí svobody na doživotí se zde ukládá fakultativně (§ 47 odst. 1 STZ) a v některých případech i obligatorně (§ 47 odst. 2 STZ). Fakultativně mohou soudy uložit doživotní trest tehdy, pokud to trestný zákon ve zvláštní části dovoluje. Dále musí být kumulativně splněny následující podmínky:

1. vyžaduje to účinná ochrana společnosti a
2. není naděje, že by pachatel mohl být napraven trestem odnětí svobody do 25 let

Obligatorně se trest odnětí svobody na doživotí ukládá u několikanásobných recidivistů, kteří páchají nejhorší druhy trestné činnosti. Uplatňuje se zde totiž pravidlo „tříkrát a dost“. Pokud se pachatel již minimálně dvakrát dopustil některého z taxativně

vypočtených trestných činů (jde zejména o trestné činy proti životu a zdraví a trestné činy proti lidské svobodě a důstojnosti) a byl za tyto trestné činy pravomocně odsouzen, je mu doživotní trest uložen obligatorně (i bez splnění podmínek uvedených v § 47 odst. 1 STZ).

Ve zcela výjimečných případech je možné doživotní trest nahradit trestem odnětí svobody v délce trvání 25 let. To platí pro případy fakultativního i obligatorního uložení tohoto trestu. Aby tak bylo možné učinit, musí se v konkrétním případě vyskytovat zvláštní polehčující podmínky uvedené v § 39 STZ. Jde například o situaci, kdy pachatel napomohl zabránit trestnému činu ve prospěch teroristické či zločinecké organizace, který připravovala jiná osoba.

Podmíněné propuštění z výkonu trestu se zásadně připouští pouze u fakultativního uložení doživotního trestu. Minimální doba, kterou musí odsouzený v cele strávit, než může být o jeho propuštění uvažováno, činí 25 let. Naopak v případech obligatorně uložených doživotních trestů a u osob, které jsou k doživotnímu trestu odsouzeny opětovně, je možnost podmíněného propuštění zcela vyloučena. Možnost vyloučení podmíněného propuštění však existuje i u fakultativně uložených trestů. Soud má totiž při splnění určitých podmínek možnost stanovit, že v daném konkrétním případě se podmíněné propuštění z výkonu trestu nepřipouští. Mezi tyto podmínky patří například spáchání dvou nebo více zvlášť závažných zločinů, nebo spáchání trestného činu jako člen zločinecké nebo teroristické skupiny.

Výkon doživotního trestu probíhá zásadně v ústavech pro výkon trestů odnětí svobody s nejvyšším stupněm střežení. Ke konci roku 2009 si zde svůj doživotní trest odpykávalo 32 osob⁸².

11.2. Německo

Ukládání doživotního trestu v Německu se řídí hned dvěma zákoníky. Jednak jde o trestní zákoník – „Strafgesetzbuch“ z roku 1871 (dále jen StGB), a jednak o mezinárodní trestní zákoník – „Völkerstrafgesetzbuch“ z roku 2002 (dále jen VStGB), který obsahuje trestné činy podle mezinárodního práva veřejného. I zde představuje doživotní trest nejvyšší možný stupeň potrestání, neboť trest smrti zde byl zrušen již

---

⁸² Stav k 31. 12. 2009; zdroj: www.zvjs.sk.

v roce 1949. Trest odnětí svobody se ukládá obligatorně i fakultativně. Obligatorně se ukládá za následující trestné činy:

- vražda (§ 211 StGB)
- kvalifikované případy zabití (§ 212 odst. 2 StGB)
- genocidium (§ 6 odst. 1 VStGB)
- zločin proti lidskosti (§ 7 odst. 1 bod 1,2 VStGB)
- válečný zločin (§ 8 odst. 1 bod 1 VStGB)

Za další taxativně vypočtené trestné činy lze doživotní trest uložit fakultativně. Zpravidla se jedná o zločiny, jejichž následkem je usmrcení člověka (byť i nedbalostní).

Podmíněné propuštění z výkonu trestu je možné minimálně po 15 letech a to na žádost odsouzeného. Takovou žádost přezkoumá zvláštní orgán příslušného zemského soudu. Vyhoví-li žádosti, dojde k tzv. „přerušení výkonu trestu“ se zkušební dobou na 5 let. Naopak zamítne-li soud žádost, stanoví zároveň lhůtu, která musí uplynout, než lze podat novou žádost o propuštění (tato lhůta nesmí být delší než 2 roky).

Právní úprava výkonu doživotního trestu je dosti roztržštěná. Jednotlivé spolkové země si totiž režim výkonu trestu upravují svými podzákonnými normami. Obecně lze však konstatovat, že výkon doživotních trestů se nijak zásadně neliší od výkonu dlouhodobých trestů odnětí svobody. Velmi nebezpeční vězni jsou pak koncentrováni do vězení se zostřenými bezpečnostními parametry. K datu 31. 3. 2010 zde vykonávalo doživotní trest 2584 vězňů⁸³.

11.3. Velká Británie

Na ostrovech Velké Británie nalezneme 3 odlišné právní systémy:

- „anglické právo“ – na území Anglie a Walesu
- „severoírské právo“ – na území severního Irsku
- „skotské právo“ – na území Skotska

V následujících odstavcích se zaměřím pouze na právo anglické, jakožto typického představitele systému common law. Tento systém se od kontinentálního práva, které známe z našich poměrů, liší nejen v pramenech práva, ale také v základních

---

⁸³ Zdroj: www.destatis.de.

východních teoriích. Tato odlišnost se projevuje mimo jiné i v pojetí doživotního trestu, když větší důraz je zde kladen na trvalou izolaci pachatele od společnosti, než na jeho převýchovu (jako je tomu v systému kontinentálního práva).

Trest odnětí svobody na doživotí je ukládán obligatorně i fakultativně. Obligatorní uložení je možné pouze u trestného činu vraždy. Je však nutné poznamenat, že pojetí tohoto trestného činu je zde širší než to, které známe z našeho českého právního řádu. Zahrnuje totiž i případy, kdy se úmysl vztahuje „pouze“ na těžké ublížení na zdraví. Fakultativně je pak tento nejpřísnější trest ukládán za řadu dalších závažných deliktů. Jejich taxativní výčet bychom však v systému common law hledali marně. Vždy bude nutné hledat v případech řešených judikaturou. V praxi však bude tento výčet trestných činů velice podobný těm, který bychom našli v jiných evropských zákonících. Zpravidla půjde o závažné úmyslné trestné činy, jejichž následkem byla smrt člověka.

Doživotní trest lze v jeho průběhu změnit na trest dočasný, a to minimálně po 8 až 11 letech jeho výkonu. Zajímavý je proces, kterým se rozhoduje o podmíněném propuštění odsouzeného. V rozhodnutí, kterým se pachatel odsuzuje k doživotnímu trestu, je současně stanovena lhůta, která musí uplynout, než bude možné uvažovat o propuštění odsouzeného na svobodu. Jde o tzv. „tariff“ a jeho délka závisí zásadně na volné úvaze soudu. Několik měsíců před uplynutím této lhůty začínají orgány činné v trestním řízení z úřední moci projednávat možnost podmíněného propuštění dotyčného vězně. Nevyžaduje se tedy žádost samotného odsouzeného, nebo nějaké osoby intervenující v jeho prospěch. Zásadní postavení zde zaujímá správní orgán zřízený ministerstvem vnitra, tzv. „Parole Board“. Hlavní náplní činnosti tohoto orgánu je právě rozhodování o možnosti podmíněného propuštění uvězněných osob na svobodu. Činí tak buď pouze na základě posudků a vyjádření vězeňského personálu, anebo na základě vlastního šetření, které mimo jiné zahrnuje i osobní pohovor s odsouzeným pachatelem. Dojde-li nakonec k propuštění pachatele, je mu stanovena doživotní zkušební doba. Tato však může být po deseti letech řádného chování zcela zrušena.

Výkon doživotního trestu probíhá zpravidla v tzv. „rozptylových věznicích“. Základní myšlenkou tohoto systému je rozmístit více nebezpečné vězně po různých věznicích v zemi, kde vykonávají svůj trest spolu s méně nebezpečnými vězni.

Rozhodně by tak nemělo docházet ke koncentraci těchto nebezpečných pachatelů (mezi které samozřejmě nepatří pouze doživotně odsouzení vězni) v jedné či v několika málo vybraných věznicích. V současné době si na území Anglie a Walesu odpykává svůj doživotní trest přes 10 tisíc odsouzených⁸⁴.

11.4. Nizozemí

Typickým představitelem státu, který vůči svým občanům uplatňuje velice mírnou trestní represi, je království Nizozemsko. Tresty odnětí svobody jsou zde ukládány v mnohem menší míře, než ve většině ostatních států Evropy. Nejde přitom jen o relativně nízký počet uložených trestů, ale také o nižší výměry těchto trestů. Odnětí svobody delší než 15 měsíců lze ve zdejších podmínkách považovat již za trest dlouhodobý. V České republice se naproti tomu za dlouhodobé tresty považují odnětí svobody přesahující 5 let. I přes tuto mírnost trestní justice, se i ve zdejším právu objevuje možnost uložit pachateli doživotní trest. Tento se pak ukládá pouze fakultativně a to za jednání, jejichž následkem je smrt člověka, nebo za jednání nebezpečná pro stát (zj. v době jeho ohrožení).

Rozhodně se však nejedná o absolutní doživotní trest. Kromě varianty udělení milosti je zakotvena i možnost podmíněného propuštění. V praxi tak délka výkonu doživotního trestu zpravidla nepřesahuje 15 let.

Pachatelé odsouzení k doživotnímu trestu jsou jakožto vysoce nebezpeční umístováni do zvláštních oddělení věznic, která jsou přísně izolována od zbytku věznic a od ostatních vězňů. Zpravidla jsou ubytováni na cele po jednom. V roce 2003 zde doživotní trest vykonávalo pouze 11 odsouzených⁸⁵.

11.5. Francie

Stejně jako v předchozích státech, i ve Francii představuje v současnosti doživotní uvěznění nejpřísnější variantu trestu. Jeho úpravu nalezneme v novém trestním zákoníku – „Nouveau code pénal“, který nabyl účinnosti 1. 3. 1994. Doživotní trest je ukládán pouze za zvlášť závažné trestné činy, jejichž výčet nalezneme jednak ve zvláštní části zmíněného zákoníku (trestné činy proti osobám, trestné činy proti majetku

---

⁸⁴ Stav k 31. 3. 2008 – 10911 odsouzených; zdroj: www.hmprisonservice.gov.uk.

⁸⁵ Stav k 31. 5. 2003.

a trestné činy proti národu, státu a míru) a jednak i ve zvláštním zákoníku vojenském - „Code de justice militaire“.

Institut podmíněného propuštění je zde upraven podobně jako v systému anglického práva. Odsouzenému je spolu s rozsudkem, kterým je do vězení poslán, zároveň stanovena lhůta, kterou zde musí strávit, než může žádat o podmíněné propuštění. Jde o tzv. „zajišťovací období“, které zásadně trvá od 18 do 22 let. Příslušnému soudu je však ponechána volná úvaha, zda tuto lhůtu prodlouží, či případně zkrátí⁸⁶. Ve zcela výjimečných případech je toto zajišťovací období stanoveno až na 30 let, nebo je dokonce stanoveno, že možnost podmíněného propuštění se vůbec nepřipouští. Ovšem i tyto výjimečné nástroje lze později „změkčit“ a rozhodnout o zkrácení zajišťovacího období. Na rozdíl od anglického práva je však nutné, aby byla podána oficiální žádost o podmíněné propuštění. Orgány činné v trestním řízení zde nejednají tzv. „ex officio“.

Kromě podmíněného propuštění zná francouzské právo také udělení milosti prezidentem republiky a dále možnost tzv. „přerušování výkonu trestu“ pro těžkou nemoc nebo pokročilou stáří odsouzeného.

Výkon doživotních trestů probíhá podle tzv. „Auburnského systému“ – noci tráví vězni na samotkách, ale přes den je jejich režim společný. Významné je také rozdělení těchto vězňů do skupin podle jejich věku, kriminální minulosti, fyzického i psychického stavu. Na začátku roku 2009 zde doživotní trest vykonávalo 882 vězňů⁸⁷.

---

⁸⁶ Omezující je však horní limit 20 let a fakt, že podmíněné propuštění lze realizovat minimálně po uplynutí 15 let výkonu trestu.

⁸⁷ Stav k 1. 1. 2009

12. Závěry de lege lata a náměty de lege ferenda

Trest odnětí svobody na doživotí představuje v současné podobě právního řádu České republiky nejpřísnější formu potrestání. V této funkci tak nahradil trest smrti, který se na našem území uplatňoval až do poloviny roku 1990. Osobně považuji zrušení trestu smrti za ukvapený a nesprávný krok. Zároveň si ovšem plně uvědomuji, že již není cesty zpět a tento trest již pravděpodobně nikdy nebude do českých zákonů znovu zaveden. Kontinentální systém práva je již dávno postaven na zcela odlišných ideologických základech, které používání trestu smrti zásadně vylučují. České trestní právo považuje za jeden z prioritních cílů trestu nápravu pachatele. Teorie odplaty je v našich podmínkách překonána. Dle mého názoru však není náprava některých zločinců vůbec možná. V některých případech si tito lidé ani nezaslouží tzv. „další šanci“. Po prostudování případů trestných činů, za které jsou v současnosti odsouzeni vězni k doživotnímu vězení, nemohu pochopit návrhy volající po další a další humanizaci trestů. Všichni doživotně odsouzení pachatelé zavraždili, nebo se pokusili zavraždit několik lidí, nezřídka velmi brutálním způsobem. Většina z nich nikdy nepocítila žádnou lítost nebo pocit viny. Dokážou tedy tyto osoby samy pochopit co je to humánnost? Mnoho z argumentů abolicionistů je samozřejmě zcela oprávněných. Obava ze zneužití tohoto absolutního, nenávratného trestu je namístě i v současné době demokratického státního zřízení. Nelze vyloučit ani nebezpečí justičního omylu, protože žádný člověk ani soudce nebude nikdy neomylný. Na tomto místě je však nutné podotknout, že o naprosté většině případů současných doživotně odsouzených vězňů nepanují žádné spory. Nejsou zde žádné pochybnosti o vině uvězněných pachatelů. Přitom podmínky, za kterých byl před rokem 1990 trest smrti ukládán, byly velice podobné těm, které jsou v současnosti vyžadovány pro uložení trestu doživotního. Nelze se tak v žádném případě domnívat, že pokud by byl trest smrti obnoven, začaly by se konat popravy v případech, v nichž nejsou vyjasněny veškeré skutečnosti a ve kterých panuje jakákoli pochybnost o totožnosti pachatele. Nicméně jak bylo uvedeno již výše, možnost návratu České republiky k trestu smrti je v současnosti naprosto nereálná. Doživotní izolace nejnebezpečnějších pachatelů je tak jediným a zcela nenahraditelným prostředkem, jak ochránit společnost řádných občanů.

Výjimečný trest má 2 základní podoby. Jednak trest odnětí svobody nad 20 až do 30 let a jednak trest odnětí svobody na doživotí. Tento dualismus je veskrze

hodnocen kladně, neboť umožňuje větší diferenciaci mezi spáchanými zločiny a jejich pachateli. Je tak naplňován požadavek individuálního přístupu. V případech obou těchto trestů lze nalézt naplnění i dalších zásad, které jsou v novodobých teoretických pojednáních trestního práva vyžadovány. Jde zejména o zásady zákonnosti, přiměřenosti a humánnosti trestu. Jako pozitivní vidím i výslovnou zákonnou úpravu materiálních podmínek, které musí být splněny, aby mohl být doživotní trest uložen (byť je tato výslovná úprava v současné Evropě spíše raritou). Mám tím na mysli zvlášť zavrženíhodný způsob provedení činu, zvlášť zavrženíhodnou pohnutku, nebo zvlášť těžký a těžko napravitelný následek. De lege ferenda lze však uvažovat i o tom, že za některé trestné činy by měl být doživotní trest ukládán obligatorně. Vzorem v tomto případě může být úprava Slovenské republiky, kde se uplatňuje zásada „třikrát a dost“ pro recidivisty páchající nejhorší druhy trestné činnosti.

Doživotní trest není v pojetí českého právního řádu trestem absolutním, trvajícím skutečně do konce života odsouzeného. Stejně jako ve většině ostatních evropských států se zde uplatňuje institut prezidentské milosti či amnestie a především možnost podmíněného propuštění. Vzhledem k nedlouhé historii, ve které se znovu zavedený trest odnětí svobody na doživotí uplatňuje (20 let), přinese až čas a judikatura odpověď na otázku, jak dlouho doživotní vězni za mřížemi skutečně zůstanou. Úpravu trestního zákoníku týkající se podmíněného propuštění považuji vcelku za zdařilou. To se týká i § 54 odst. 4 TZ, který soudu umožňuje, aby při uložení doživotního trestu zároveň rozhodl, že doba výkonu trestu ve věznici se zvýšenou ostrahou se pro účely podmíněného propuštění do doby výkonu trestu nezapočítává⁸⁸. Jedinou změnu bych navrhovala provést v § 89 TZ, který se týká zkušební doby stanovené odsouzenému po podmíněném propuštění. Tato doba je stanovena jednotně pro krátkodobější tresty odnětí svobody i pro tresty výjimečné. V budoucnosti lze zvážit, zda by nebylo vhodné zkušební dobu u odsouzených k výjimečným trestům prodloužit. Případně by bylo možné v těchto případech uvažovat i o doživotní zkušební době, jako je tomu v současné Anglii a na území Walesu.

Zákonnou úpravu výkonu doživotního trestu naproti tomu shledávám příliš stručnou. ZVTOS obsahuje pouze 1 paragraf (§ 71) se čtyřmi krátkými odstavci, které

---

⁸⁸ Někteří odborníci naopak volají po zrušení tohoto ustanovení, kterým je fakticky prodlužována minimální doba ve vězení na 30 let (viz. kapitola 7 – Podmíněné propuštění)

upravují odchylnou úpravu pro doživotně odsouzené pachatele. Pravděpodobně lze v této stručnosti najít odraz požadavků Rady Evropy na tzv. „nevyčleňování“ dlouhodobě vězňených osob. Dle tohoto principu by měli doživotně odsouzení pachatelé podléhat prakticky stejnému režimu jako osoby, kterým byly uloženy krátkodobější tresty odnětí svobody. Odlišujícím kritériem pro různé zacházení by neměla být délka trestu, ale případná nebezpečnost pachatele či jeho specifické potřeby. Pokud by však dotyčný pachatel nebyl výjimečně nebezpečný, nebyl by mu vůbec doživotní trest uložen. Proto by snad de lege ferenda bylo vhodné zvláštní úpravu výkonu doživotního trestu rozšířit. Například zde zcela chybí zákonné ustanovení týkající se tzv. „oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením“, kam jsou v praxi doživotní vězni pravidelně umisťováni⁸⁹. Ohledně práv a povinností, které mají v současnosti všichni vězni, včetně těch doživotních, jsem určité pochyby vyjádřila již v předcházejících částech této práce⁹⁰. Dle mého názoru je v českých věznicích vytvářen zbytečný nadstandard, který spotřebovává nemalou část příjmů daňových poplatníků této země. Rozhodně bych byla pro, aby se v budoucnosti zvedla hranice částky, kterou vězni hradí za výkon svého trestu (v současnosti max. 1500,- Kč za měsíc). Samozřejmě to nevyřeší problémy s vězni, kteří nejsou zařazeni do práce (buď i nezaviněně) a kteří tak nemají žádné příjmy. Zde je potřeba povzbuzení soukromého podnikatelského sektoru, který by mohl pracovní síly vězňů využívat. V současnosti se zaměstnávání uvězněných osob zkrátka příliš nevyplácí.

Problémy, které jsou spojeny s procesem prizonizace, jsou a budou jen obtížně řešitelné. Dlouhodobé věznění odnaučí odsouzeného pachatele žít na svobodě. Vyhasínají u něj vzorce společenského chování, které by mu umožňovaly návrat mezi řádné občany. Paradoxně tak selhává nápravný účel potrestání. Kladně lze proto hodnotit vytváření tzv. „individuálních programů zacházení“, které se snaží tyto účinky vězeňské izolace minimalizovat.

Na závěr této práce mohu konstatovat, že je dobře, že Česká republika doživotní trest ve svém právním řádu má. Jak už jsem uvedla výše, jde o nezastupitelný prostředek ochrany společnosti. Zejména pak takové společnosti, která se rozhodla pro

---

⁸⁹ Určitou zmínku o těchto odděleních nalezneme pouze v podzákoném předpisu – ŘVTOS (§ 95).

⁹⁰ Kapitola č. 9 - Výkon trestu odnětí svobody na doživotí (konkrétně bod 9.3.)

zrušení trestu smrti. Rozhodně tak odmítám návrhy některých současných humanistů, kteří chtějí prosadit zrušení doživotního trestu v České republice.

Seznam zkratek

ESLP	Evropský soud pro lidská práva
Listina	Listina základních práv a svobod
ŘVTOS	vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 234/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody
StGB	Strafgesetzbuch – trestní zákoník Spolkové republiky Německo
STZ	Trestný zákon (Slovenské republiky) č. 300/2005 Z.z.
TŘ	Trestní řád č. 141/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů
TZ	Trestní zákon č. 40/2009 Sb., ve znění pozdějších předpisů
VStGB	Völkerstrafgesetzbuch – mezinárodní trestní zákoník Spolkové republiky Německo
ZSVM	Zákon o soudnictví ve věcech mládeže č. 218/2003 Sb., ve znění pozdějších předpisů
ZVTOS	Zákon o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů

Seznam použité literatury

▪ Učebnice a komentáře:

▫ Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné, Obecná část, Zvláštní část. Praha: Linde, 2008. ISBN 978-80-7201-696-9

▫ Novotný, O., Dolenský, A., Jelínek, J., Vanduchová, M. Trestní právo hmotné – I. Obecná část. Praha: Aspi Publishing, 2003. ISBN 80-86395-73-1

▪ Monografie:

▫ Antl, M. Gaunery nemám rád! Praha: Plejáda, 2001. ISBN 80-86431-11-8

▫ Blatníková, Š., Diblíková, S., Karabec Z., Marešová, A., Nečada, V., Zeman, P., Krejčová, S. Dlouhodobé tresty odnětí svobody. Praha: Institut pro kriminální a sociální prevenci, 2004. ISBN 80-7338-024-2

▫ Čírtková, L. Forenzní psychologie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4

▫ Francek, J. Zločin a trest v českých dějinách. Praha: Rybka Publishers, 2002. ISBN 80-86182-68-1

▫ Kalvodová, V. Trest odnětí svobody na doživotí. Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 80-210-1197-1

▫ Malá, D. Vězeňství po česku. Tišnov: Sursum, 2003. ISBN 80-7323-062-3

▫ Monestier, M. Historie trestu smrti. Praha: Rybka Publishers, 1998. ISBN 80-86182-05-3

▫ Navrátilová, J.: Výjimečný trest. Praha: Leges, 2009. ISBN 978-80-87212-41-7

▫ Veselý, L. X. Doživotí. Praha: XYZ, 2007. ISBN 978-80-87021-82-8

▪ **Časopisecké články:**

▫ České vězeňství

- č. 3/2010 – Práce i pro odsouzené k doživotnímu trestu

▫ Iuridica

- č. 2/2007 – Výjimečný trest v procesu reformy trestního práva hmotného (V. Kalvodová)

▫ Justičná revue

- č. 3/1997 – Je návrat k trestu smrti možný? (R. Fico)

▫ Kriminalistika

- č. 3/2004 – K problematice dlouhodobých trestů odnětí svobody (Z. Karabec, Š. Blatníková)

▫ Státní zastupitelství

- č. 9/2007 - Trest odnětí svobody na doživotí a možnost podmíněného propuštění odsouzených z jeho výkonu (J. Řeháček)
- č. 10/2007 – Výkon trestu odnětí svobody na doživotí (J. Řeháček)

▫ Trestní právo

- č. 2/2001 – Trest smrti (A. Bašný)
- č. 7-8/2007 – Výsledky provedeného dotazníkového výzkumu zaměřeného na osoby odsouzené k trestu odnětí svobody na doživotí (J. Tůmová)
- č. 11/2007 – Několik poznámek k podmíněnému propuštění z výkonu trestu odnětí svobody na doživotí a přerušení výkonu trestu odnětí svobody (P. Kučera. M. Ptáček)

▫ Trestněprávní revue

- č. 10/2003 – Nejvyšší soud České republiky: K rozsahu přezkumné činnosti dovolacího soudu v případě uložení trestu odnětí svobody na doživotí

▪ **Elektronické zdroje:**

- http://cs.wikipedia.org/wiki/Trest_smrti
- <http://www.capitalpunishmentuk.org/overview.html>
- http://www.cvvm.cas.cz/upl/nase_spolecnost/100043s_kunstat-trestsmrti.pdf
- <http://www.destatis.de>
- <http://www.hmprisonservice.gov.uk>
- <http://www.justice.gouv.fr>
- <http://www.kriminalistika.eu>
- <http://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/116176-dozivotni-vezni-v-italii-zadaji-aby-byli-popraveni.html>
- <http://www.sanep.cz>
- <http://www.vrazi.cz>
- <http://www.vscr.cz> (vězeňská služba České republiky)
- <http://www.zvjs.cz> (sbor vězeňské a justiční stráže Slovenské republiky)

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Trest smrti ve světě (2009)

Příloha č. 2 - Oficiálně nahlášené počty poprav provedených ve světě v roce 2009

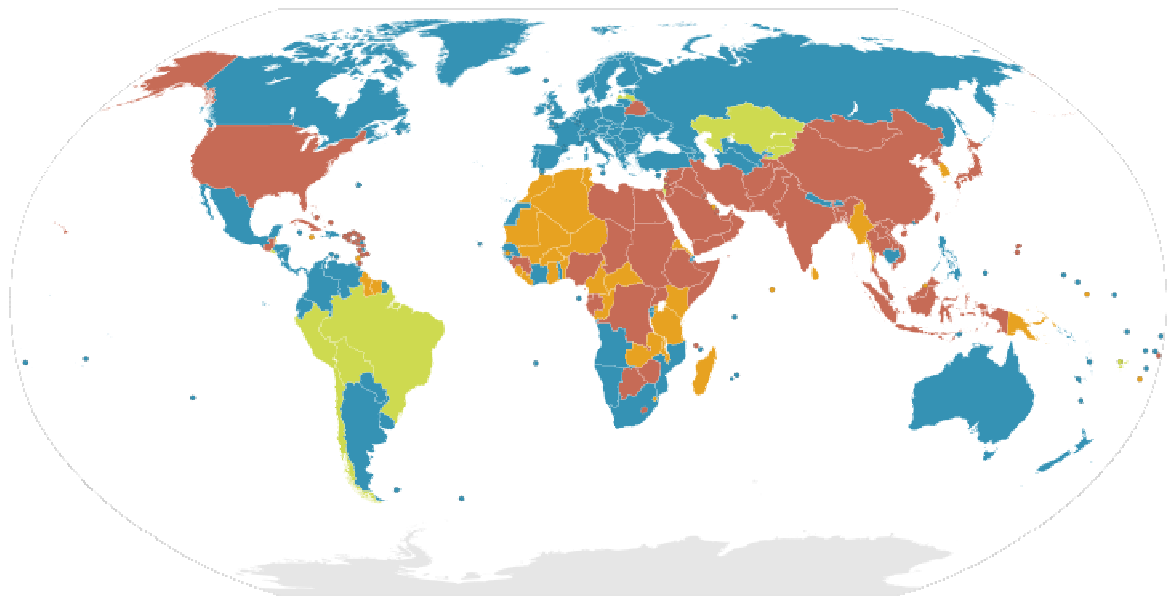
Příloha č. 3 - Průzkum veřejného mínění – internetový off-line průzkum SANEP

Příloha č. 4 - Příklady zločinů, za které byli jejich pachatelé odsouzeni k doživotním trestům

Příloha č. 5 - Fotografie cel doživotně odsouzených pachatelů

Příloha č. 1

Trest smrti ve světě (2009)⁹¹

MODRÁ – trest smrti je zrušen pro všechny delikty

ZELENÁ – trest smrti je zrušen, s výjimkou trestů za činy spáchané za speciálních okolností (válečný stav)

ORANŽOVÁ – trest smrti je zrušen v praxi (tj. v právních předpisech je zachována tato možnost, ale v posledních 10 letech nedošlo k jejímu využití)

ČERVENÁ – trest smrti je uplatňován

---

⁹¹ Zdroj: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/80/Death_Penalty_World_Map.svg

Příloha č. 2

Oficiálně nahlášené počty poprav provedených ve světě v roce 2009⁹²

Země	Počet ohlášených poprav	Používané způsoby poprav
Írán	241	oběšení
Irák	77*	oběšení
Saudská Arábie	67	stětí hlavy
Čína	55*	smrtící injekce, zastřelení
USA	52	smrtící injekce, elektrické křeslo
Indonésie	13	zastřelení
Súdán	9	oběšení
Vietnam	9	zastřelení
Japonsko	7	oběšení
Jemen	7	zastřelení
Bangladéš	3	oběšení
Thajsko	2	smrtící injekce
Botswana	1	oběšení
Singapur	1	oběšení
Celkem	544	

* Tento počet není obecně považován za pravdivý (jde pouze o oficiálně oznámené poprav, jejichž počet státy samy oznámily). Tabulka nezahrnuje ani všechny státy, protože např. Severní Korea či Somálsko se svými popravami veřejně nechlubí (ač je nade vše pochybnost prokázáno, že trest smrti se zde vykonává).

⁹² Zdroj: <http://www.capitalpunishmentuk.org/overview.html>

Příloha č. 3

Průzkum veřejného mínění – internetový off-line průzkum SANEP⁹³

- průzkum probíhal ve dnech 7. – 13. 11. 2010
- počet dotázaných – 11 329 respondentů (ve věku 18-69 let)
- použitá metoda – metoda kvótního výběru (statistická chyba +- 1,5 %)

Výsledky hlasování

1. Jste v případě nejtěžších zločinů pro znovuzavedení trestu smrti?

- ano 47 %
- spíše ano 18,5 %
- ne 20,3%
- spíše ne 10,2 %
- nevím 4 %

2. Domníváte se, že současný právní systém České republiky je na takové úrovni, aby zde mohl být trest smrt případně zaveden?

- ano 19,5 %
- spíše ano 17,8 %
- ne 31,9 %
- spíše ne 20,1 %
- nevím 10,7 %

3. Domníváte se, že by znovuzavedení trestu smrti mohlo, jako odstrašující prostředek, mít vliv na snížení kriminality?

- ano 37,1 %
- spíše ano 23,6 %
- ne 18,2 %
- spíše ne 14 %

---

⁹³ Zdroj: www.sanep.cz

- nevím 7,1 %

4. Je podle Vašeho názoru trest smrti nehumánní?

- ano 14,7 %
- spíše ano 11,7 %
- ne 44,6 %
- spíše ne 17,3 %
- nevím 11,7 %

5. Považujete současný trestní zákoník, respektive sazby trestů za přiměřené?

- ano 3,3 %
- spíše ano 9,2 %
- ne 57,4 %
- spíše ne 23,8 %
- nevím 6,3 %

6. Je podle Vašeho názoru doživotní uvěznění dostatečným trestem za nejtěžší zločiny?

- ano 18,7 %
- spíše ano 12,9 %
- ne 48,8 %
- spíše ne 15 %
- nevím 4,6 %

7. Výjimečný trest smrti by měl být podle Vašeho názoru udělen:

(respondenti si mohli vybrat jednu nebo i více možností)

- vrahům dětí 13,7 %
- nájemným vrahům 10,5 %
- teroristům 9,2 %
- za sexuálně motivované vraždy 8,5 %
- za plánované vraždy 8,1 %
- za jakoukoli úmyslnou vraždu 7,4 %

▪ za znásilnění dětí	7,2 %
▪ sexuálním deviantům	4,6 %
▪ za týrání dětí	3,6 %
▪ za distribuci drog dětem	3 %
▪ výrobcům drog	2,5 %
▪ pašerákům drog	1,7 %
▪ v případě jiných trestných činů	1 %
▪ jsem proti trestu smrti	12,7 %
▪ nevím	6,3 %

Příloha č. 4

Příklady zločinů, za které byli jejich pachatelé odsouzeni k doživotním trestům

1. Zdeněk Vocásek (nar. 1961)

Odsouzen v roce 1988 za dvě brutální vraždy a pokus vraždy. První obětí byl 70-tiletý muž, kterému pachatel zasadil 12 bodných ran. Druhou obětí se pak stal nevidomý muž, který utrpěl rány kladivem do hlavy a byl probodnut šroubovákem. Tyto útoky byly takřka bezdůvodné.

2. Josef Kott (nar. 1957) a Michal Kutílek (nar. 1951)

Odsouzení v roce 1990 za 4 vraždy spáchané ve spolupachatelství a 1 pokus vraždy. Všechny tyto útoky proběhly v rámci pouhých 36 hodin. Kromě loupežného motivu u dvou z obětí, se zde objevují i satanistické rituály provedené na dvou mladých stopařkách. Tyto dívky byly usmrceny v lese u silnice. Na jejich těle bylo nalezeno 25 a 32 bodných ran nožem.

3. Pavel Peca (nar. 1948)

Odsouzen v roce 1994 za vraždu své bývalé manželky a dvou dcer ve věku 14 a 19 let. Všem pachatelovým obětem byly zasazeny mnohačetné rány sekerou do hlavy. Na mrtvá těla pak byly poházeny květy kopretin. Příčinou byla obava pachatele z toho, že si bývalá manželka přivede do domácnosti jiného muže.

4. Jaroslav Zezula (nar. 1957)

Odsouzen v roce 1996 za 2 vraždy seniorů. Tyto osoby mučil a nakonec zavraždil sekáčkem na maso pro pouhých 250,- Kč.

5. Bohumil Vacík (nar. 1952)

Odsouzen v roce 1996 za 4 vraždy. Kromě jednoho strážného, kterému chtěl pachatel odcizit zbraň, byla prakticky vyvražděna jedna vietnamská rodina (včetně dítěte a těhotné ženy). Vůči této rodině měl odsouzený dluh ve výši 28.000,- Kč, jehož zaplacení se chtěl tímto hrůzným činem vyhnout.

6. Ivan Roubal (nar. 1951)

Odsouzen v roce 1999 za 5 vražd. Oběti byly svazovány provazem do tzv. „kozelce“, aby se marnými pokusy o vysvobození sami uškrtily. Motivem těchto zločinů byly vždy peníze.

7. Ivan Lazok (nar. 1955)

Odsouzen v roce 1999 za vraždu 17-tileté dívky. Tuto mladou ženu potkal pachatel zcela náhodně v lese a zasadil jí 12 ran nožem. Před tímto činem byl propuštěn z léčení⁹⁴.

8. Dušan Kazda (nar. 1974)

Odsouzen v roce 2003 za pokus vraždy a dokonanou vraždu. Obětí se stal 75-tiletý farář, který pachatele vyrušil při krádeži. Muž byl utlučen a věci kolem něj zapáleny.

9. Miloslav Sláma (nar. 1970)

Odsouzen v roce 2004 za dvě vraždy a ublížení na zdraví s následkem smrti. Jako své oběti si pachatel záměrně vybíral staré ženy (jejich věk se pohyboval v rozmezí 67-94 let). Motivem byla vždy loupež.

10. Petr Zelenka (nar. 1976)

Tzv. „heparinový vrah“ byl odsouzen v roce 2008 za 7 vražd a 10 pokusů o vraždu (dodnes se spekuluje o tom, zda počet obětí nebyl ještě vyšší). Nemocničním pacientům podával pachatel nadměrné dávky léku zvaného „heparin“. Z posudku psychiatrů vyplývá, že šlo v podstatě o jakousi hru. Pokud pacient přežil, měl pachatel radost, že jeho „kůň, na kterého vsadil“, vyhrál. Pokud pacient nepřežil, byl pachatel naopak frustrován. Tuto frustraci pak překonával dalšími pokusy.

---

⁹⁴ O tomto propuštění dodnes panují jisté nejasnosti. Někteří odborníci dokonce uvádí, že pachatel z léčebného ústavu v Horních Beřkovicích uprchl a léčebna, která nechtěla mít „nepříjemnosti“, pak tomuto pachateli ex post napsala tzv. „propouštěcí papíry“.

Příloha č. 5

Fotografie cel doživotně odsouzených pachatelů⁹⁵

Valdice

---

⁹⁵ Zdroj: www.vscr.cz

Mírov

Abstrakt

Cílem této diplomové práce je přinést pokud možno ucelený přehled různých aspektů týkajících se složité problematiky trestu odnětí svobody na doživotí. Tento trest je v současné podobě českého právního řádu trestem nejpřísnějším a je ukládán pouze za ty nejzávažnější trestné činy. Často se o tomto trestu hovoří jako o plnohodnotné alternativě k trestu smrti, který byl na našem území zrušen již v roce 1990. Jedním z dílčích cílů mé práce je tedy i zjištění, zda tomu tak ve skutečnosti je. Zda je doživotní uvěznění vhodným a postačujícím trestem pro zločince, kteří páchají ty nejhorší druhy trestné činnosti. Samozřejmě by nebylo postačující tuto rozsáhlou problematiku hodnotit pouze z hlediska právního. Právě z tohoto důvodu práce obsahuje i některé související aspekty sociologické, psychologické, morální či ekonomické.

Práce se skládá z dvanácti kapitol, z nichž každá se zaměřuje na jeden z dílčích okruhů problémů či aspektů. Po stručném úvodu následuje kapitola pojednávající o pojmu a účelu trestu jako takového.

Třetí kapitola se věnuje výše zmíněnému problému srovnávání doživotního trestu se zrušeným trestem smrti. Poté následuje nezbytný historický exkurz, zaměřený zejména na období po vzniku Československé republiky v roce 1918. Pátá kapitola se poté věnuje zařazení trestu odnětí svobody na doživotí do současného systému trestů České republiky.

Těžištěm této práce je samozřejmě právní analýza dané problematiky. Této oblasti se věnují zejména v kapitolách šest až osm, kde popisují materiální i procesní podmínky, za nichž je možné trest odnětí svobody na doživotí uložit. Jedna z těchto kapitol se pak samostatně věnuje problematice podmíněného propuštění, jelikož právě tento institut zapřičiňuje, že doživotní trest není v pojetí českého práva trestem, který musí nezbytně trvat až do konce života odsouzeného.

Devátá kapitola se věnuje problematice výkonu doživotního trestu. V první části jsou popsány nezbytné základy právní úpravy, která se k výkonu tohoto trestu vztahuje. Druhá část kapitoly se pak pokouší nastínit skutečný reálný život, který za mřížemi čeká člověka odsouzeného k tomuto nejpřísnějšímu trestu. S dlouhodobým pobytem ve vězení je samozřejmě spojena řada psychologických i sociologických důsledků. Právě těmto důsledkům se věnují v kapitole desáté.

Předposlední kapitulu jsem věnovala zahraničnímu srovnání. Předkládám zde nástin základní právní úpravy doživotního trestu v některých vybraných zemích (konkrétně pak jde o Slovensko, Německo, Velkou Británii, Nizozemí a Francii). Toto srovnání je potencionálně využitelné pro diskuse ohledně možných budoucích úprav českého pojetí doživotního trestu.

Závěry de lege lata a náměty de lege ferenda jsou pak obsaženy v poslední, dvanácté kapitole této práce. Mou snahou bylo předložení dostatečného množství informací, které by každému umožnilo vytvořit si vlastní ucelenou představu o této komplikované a široké problematice.

Abstract

The aim of my thesis is to analyze the issue of life imprisonment. This punishment is in the recently legal order of the Czech Republic the strictest punishment, which is imposed only for the most serious crimes. It is the punishment, which replaced the death penalty in many countries of the world. The goal of my research is to find the answer to question, if the life imprisonment is a convenient punishment for the worst cases of enormity. My thesis deals not only with the law aspects of this problem, but also discusses the sociological, psychological, moral and economical implications too.

The thesis is composed of twelve chapters, each of them dealing with different aspects of the issue of life imprisonment. The brief introduction is followed by the chapter about the conception and purpose of the punishment.

Chapter Three discusses the problem, if life imprisonment is a sufficient alternative to the cancelled death penalty. After that follows the inevitable chapter about the historical excursion. Next part of my thesis concentrates on the position of life sentence in the system of criminal law in the Czech Republic.

The main law aspects of life imprisonment, which are the crux of this thesis, are drawn in chapters Six, Seven and Eight. Here you can find the material and procedural conditions, in which is possible to sentence this punishment. One of these chapters is concerned with the conditional release too.

Chapter Nine concentrates on problems resulting from the execution of life sentence punishment. Part One focuses on legal form of execution of this punishment. Part Two then illustrates the reality in prisons of the Czech Republic. The execution of life sentence punishment is of course connected with psychological and sociological consequences. These consequences are drawn in chapter Ten.

Chapter Eleven defines basic legal regulations of life sentence in some foreign countries (specifically Slovakia, Germany, Great Britain, Netherlands and France). These regulations can be potentially used like the subject matter of the discussions about the future legal regulation in the Czech Republic.

Conclusions *de lege lata* and topics *de lege ferenda* are drawn in the last Chapter Twelve. I hope that my thesis provides a comprehensive view on the issue of life imprisonment and it can be able to help you create a general idea about this complicated broad issue.

Název práce

▪ v českém jazyce

Problematika trestu odnětí
svobody na doživotí

▪ v anglickém jazyce

The issue of life imprisonment

Klíčová slova

▪ v českém jazyce

trestní právo
trest odnětí svobody na doživotí

▪ v anglickém jazyce

criminal law
life imprisonment